

สิทธิมนุษยชน ต้องเป็นธงชาติไทย
เป็นกรอบ เป็นธรรม เป็นความสำคัญยิ่งใหญ่
เป็นแสงนำ กลุ่มอำนาจและการเมืองไทย
ใช้ตามด้วย ห้อยท้าย เช่นในปัจจุบัน

บทผนวกที่ 1

ฐานความคิดและ
วัตถุประสงค์ของการวิจัย
เสนอ จามริก

เหตุผลและหลักความเข้าใจเบื้องต้น

แทบทุกครั้งที่เราพูดถึงประเด็นปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชน สิ่งแรกที่เราจะนึกถึงและใช้อ้างอิงกันจนเรียกได้ว่าเป็นธรรมเนียมนิยม ก็คือ “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” (The Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งองค์การสหประชาชาติมีมติรับเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ.1948 และกำลังจะมีการเฉลิมฉลองครบวาระ 50 ปี กันในปี ค.ศ.1998 นี้ คำว่า “สากล” ที่ใช้กำกับชื่อปฏิญญา ประกอบกับความนิยมขึ้นในพลานุภาพของอารยธรรมตะวันตกอันแผ่ไพศาลออกไปทั่วโลก ชวนให้สื่อความหมายไปถึงสถานะความเป็นสังคมนิยมและความเป็นจริงอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด และดังนั้น จึงย่อมมีความชอบธรรมยี่สิบเอ็ดเป็นเกณฑ์คุณค่าและมาตรฐานนานาชาติโดยสมบูรณ์ ยิ่งไปกว่านั้น ความเชื่อศรัทธาในความเป็นสากลและชอบธรรมยังได้รับแรงเสริมส่งจากบรรดาทฤษฎีสัญญาระหว่างประเทศและปฏิญญาย่อยอื่นๆ ที่

ทยอยตามกันออกมาโดยลำดับ ยังผลให้สิทธิมนุษยชนมีสถานะเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งในส่วนที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ และในส่วนที่มีผลใช้บังคับโดยนัยของกฎหมาย¹

โครงการวิจัยเรื่อง “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” ที่นำเสนอไม่ได้ปฏิเสธ หรือว่าได้แย้ง “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” รวมทั้งข้อบัญญัติระหว่างประเทศอื่นๆ หากแต่ตระหนักเห็นถึงความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องตั้งข้อสงสัยไม่เห็นด้วยกับกระแสความคิดและปฏิบัติในแบบที่สรุปรวบยอดยึดถือเอา “ปฏิญญาสากลฯ” และข้อบัญญัติระหว่างประเทศเหล่านี้เป็นเกณฑ์คุณค่าและมาตรฐานสูงสุดและสุดท้ายโดยปราศจากเงื่อนไข ทั้งนี้โดยคำนึงถึงพื้นฐานสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับเรื่องของสิทธิมนุษยชน อันเห็นสมควรกล่าวถึงไว้ในที่น้อยอย่างน้อย 3 ประการซึ่งเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน คือ ในประการแรก เป็นประเด็นความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะความเป็นสากลของสิทธิ

¹ ในบรรดาข้อบัญญัติระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่เป็นหลักๆ ก็ได้แก่:

- กติกาสิทธิระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิราษฎรและสิทธิทางการเมือง
- กติกาสิทธิระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
- พิธีสารฉบับที่หนึ่ง แห่งกติกาสิทธิระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิราษฎรและสิทธิทางการเมือง
- อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรี
- อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก
- อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติเชื้อชาติทุกรูปแบบ
- ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา

มนุษย์ชน ความจริงก็คือว่า สิทธิมนุษยชนเป็นคุณลักษณะอันติดแนบเนื่องอยู่ในธรรมชาติของมนุษย์เราโดยพื้นฐาน ดังที่จะได้ขยายความต่อไปในตอนหลัง ภายใต้หัวข้อ “ธรรมชาติมนุษย์ในฐานะเกณฑ์คุณค่าสากล” สำหรับในส่วนของ คำประกาศหรือข้อบัญญัติสิทธิต่างๆ ที่พยายามกระทำกันมานั้น ถึงบัดนี้ ได้ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า เกณฑ์คุณค่าและมาตรฐานสิทธิที่มุ่งพยายาม ให้ครอบคลุมอย่างเบ็ดเสร็จเป็นสากลดังเช่น “ปฏิญญาสากลฯ” นั้น โดยแท้จริง เป็นแต่เพียงหลักการที่อิงอยู่โดยพื้นฐานกับวัฒนธรรมปัจเจกเสรีนิยม และ ประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของโลกตะวันตก และขาดความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อสภาพความเป็นจริงทางเศรษฐกิจการเมือง บริบทวัฒนธรรม และ ประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของสังคมโลกภายนอกตะวันตก ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายกันออกไป ในท่ามกลางการตื่นตัวเรียกร้องสิทธิความชอบธรรม จากแหล่งวัฒนธรรมอันหลากหลายของสังคมโลกยุคปัจจุบันเช่นนี้ ความหมาย และหลักการของสิทธิมนุษยชนจึงอาจดูเป็นปัญหาซับซ้อน ขาดความแน่ชัด เหมือนดังเช่นที่เคยพากันยึดถือเอาเกณฑ์มาตรฐานแบบหนึ่งเดียวจากแหล่ง วัฒนธรรมตะวันตกเป็นสรณะ แต่ทว่าทั้งหมดนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่า คุณค่าและความยึดมั่นต่อหลักการสิทธิมนุษยชนจะต้องถูกบั่นทอนถดถอยลงไป ในทางตรงกันข้าม พลังความเป็นพลวัตของสิทธิมนุษยชนน่าจะกลับยิ่งกล้าแข็ง ขึ้น ด้วยเหตุที่สามารถปลดปล่อยตัวเองให้เป็นอิสระเสรีจากที่เคยถูกครอบงำ ภายใต้เอกอภิปลวัตวัฒนธรรมตะวันตก และในประการสำคัญ ยังจะเป็นการ เปิดช่องทางให้ได้มีปฏิสัมพันธ์ประสานความพยายามคิดค้นแสวงหาความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวางและเป็นพลวัตสืบเนื่อง ไปโดยลำดับ โดยนัยนี้ แนวการมองประเด็นปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชน ก็จะ พัฒนาไปในแนวทางของการประสานร่วมกัน “ระหว่างต่างอารยธรรม” (Inter-

civilizational approach) อันหลากหลายในทำนองที่ศาสตราจารย์โอนูมะ ยาสึอากิ แห่งคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยโตเกียวเสนอ² แทนที่จะเป็นไปในรูปของ “สากลนิยม” แบบตะวันตกแต่ฝ่ายเดียว

เจตนารมณ์ของโครงการวิจัยเรื่อง “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” ก็คือมุ่งตอบสนองพลวัตของการคิดค้นแสวงหาที่ว่านี้ การใช้คำว่า “สิทธิมนุษยชนไทย” ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงไปถึงว่า ต้องการจะทำให้เรื่องราวของสิทธิมนุษยชนกลายเป็นเพียงเรื่องของไทยๆ หรือแบบไทยๆ ไป หรือว่าเพียงเพื่อหลีกเลี่ยงไม่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์หรือให้การรับรู้รับรองถึงหลักคิดหลักปฏิบัติต่างๆ ของโลกภายนอก หามิได้เลย แต่ “สิทธิมนุษยชนไทย” มีความมุ่งหมายในเชิงบวก ในความพยายามคิดค้นแสวงหาจากภายในวัฒนธรรมและประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของตนเองซึ่งต้องถูกละเลยมองข้ามกันมาช้านาน ทั้งนี้ เพื่อว่าจะได้มีส่วนร่วมในเวทีกระบวนการอันเปิดกว้างเป็นสากลของการเสริมสร้างความหมาย หลักการ และขอบข่ายของสิทธิมนุษยชนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปตามความเป็นจริง

² Onuma Yasuaki, “The Need for an Intercivilizational Approach to Evaluating Human Rights”, *Human Rights Dialogue*, Volume 10 , September, 1997 หน้า 4-6.

Joseph A. Camilleri, “Human Rights, Cultural Diversity and Conflict Resolution: The Asia Pacific Context” , *Pacific Review*, Vol 6, No. 2, 1994 หน้า 18-21.

ประการที่สอง เป็นปัญหาแบ่งแยกระหว่างสิทธิราษฎรและสิทธิทางการเมืองด้านหนึ่ง กับในอีกด้านหนึ่ง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นความจริงที่ว่า “ปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” ได้ครอบคลุมรวมสิทธิทั้งสองด้านเข้าไว้ด้วยกัน แต่ก็ดังเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า การรวมครอบคลุมเช่นนี้ เป็นผลสืบเนื่องจากการประนีประนอมระหว่างมหาอำนาจฝ่ายตะวันตกกับมหาอำนาจฝ่ายสังคมนิยมในฐานะผู้ร่วมชัยชนะสงครามโลกครั้งที่สองด้วยกัน โดยฝ่ายแรก มีแนวโน้มโน้มเอียงไปทางด้านสิทธิราษฎรและสิทธิทางการเมือง ส่วนฝ่ายหลังโน้มเอียงไปทางด้านสิทธิเศรษฐกิจและสังคม^๓ ดังนั้น จึงไม่เป็นที่น่าประหลาดใจนักที่ในภาคปฏิบัติจริงๆ แล้ว มหาอำนาจฝ่ายตะวันตกผู้ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำและเป็นแรงบันดาลใจในเรื่องสิทธิมนุษยชน คงให้ความสำคัญแต่เฉพาะในด้านสิทธิราษฎรและสิทธิทางการเมือง โดยยึดมั่นถือมั่นเอาว่าเป็นสิทธิมนุษยชนเดียวที่แท้จริงในโลก และเพราะฉะนั้น จึงเป็นสากลเบ็ดเสร็จเด็ดขาดดังกล่าวมาข้างต้น โดยนัยนี้ เรื่องของสิทธิมนุษยชนจึงถูกนิยามอย่างคับแคบ จำกัดความหมายและขอบข่ายอยู่เฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิในทรัพย์สินและหลักนิติธรรม หรืออีกนัยหนึ่ง เรื่องที่จะพึงมีผลใช้บังคับโดยกลไกทางกฎหมายและศาลได้ แต่ในขณะเดียวกันเรื่องปัญหาเศรษฐกิจสังคม ซึ่งกำลังขยายตัวและทวีความรุนแรงยิ่งๆ ขึ้นโดยลำดับ

^๓ เสน่ห์ จามริก: “คำชี้แจงโครงการวิจัย ‘พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย’” ใน การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2529 หน้า (5)–(6).

อย่างเช่น ปัญหาช่องว่างระหว่างคนมีเงินจน ความยากจน ทุพโภชนาการ การไร้ที่อยู่อาศัย ไร้การศึกษา ฯลฯ เหล่านี้กลับต้องถูกละเลยหรือมองข้ามไปในสายตาของนักสิทธิมนุษยชนตะวันตก แม้ในขณะนี้ จะได้เริ่มมีการกล่าวขวัญถึงเรื่องสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมกันบ้างประปราย แต่ก็ยังเป็นไปอย่างแผ่วเบาเต็มที่ ไม่มีที่ท่าว่าจะจริงจังอะไรในทางปฏิบัติ⁴

ไม่ว่าเท่านั้น แม้กระทั่งรายการสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมตามที่บัญญัติขึ้นไว้ในปฏิญญาสากล และกติกาสัญญาระหว่างประเทศ ซึ่งมักเหมาะสมกับง่าย ๆ ว่าสอดคล้อง หรือตอบสนองกับสภาวะปัญหาและความต้องการทางเศรษฐกิจ และบริบทสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติด้อยพัฒนา หรือกำลังพัฒนา แต่โดยแท้ที่จริง เมื่อพิจารณาห้กันโดยถ่องแท้แล้ว ก็จะได้เห็นว่า เป็นเพียงข้อบัญญัติที่สะท้อนออกมาจากบริบทวัฒนธรรมและประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์สังคมนิยมของอดีตสหภาพโซเวียต ในฐานะผู้ร่วมชัยชนะสงครามโลกครั้งที่สองดังกล่าวแล้ว และถึงแม้ว่าจะขัดแย้งกับฝ่ายทุนเสรีนิยมตะวันตก หากแต่โดยรากฐานจริงๆ แล้วต่างก็ร่วมอยู่ในกระแสลัทธิอุตสาหกรรมนิยมด้วยกัน⁵ ซึ่งเป็นต้นตอสำคัญของปรากฏการณ์บ้านทอนทำลายสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมส่วนที่ถูกแบ่งแยกและแปลกแยกออกไปเป็นภาคเกษตรและชนบท ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจการกดขี่ขูดรีด เพื่อเสริมสร้างความเจริญเติบโตของภาคเมืองและอุตสาหกรรม ในบริบทสังคมวัฒนธรรมเช่นนั้น สิทธิทางเศรษฐกิจสังคมตามที่ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างดีก็ให้

⁴ Onuma Yasuaki อ้างแล้ว และ Chris Jochnick, "Human Rights for the Next Century", *Human Rights Dialogue*, อ้างฉบับเดียวกัน หน้า 6-7.

⁵ Alvin Toffler, *The Third Wave*, Bantam Book, 1981 หน้า 99-102.

ความหมายเป็นแต่เพียงสิทธิตามที่และเท่าที่จะอำนวยให้ภายใต้ระบบรัฐสวัสดิการเท่านั้น ไม่ใช่สิทธิในเชิงบวกที่บุคคลหรือกลุ่มชนขอระบบอย่างเช่น ชาวไร่ ชาวนาจะพึงสร้างสรรค์แสวงหาของตนเองได้อย่างอิสระเสรี

รวมความแล้ว ไม่ว่าจะมองไปที่กลุ่มสิทธิราษฎรและสิทธิทางการเมืองด้วยความยึดมั่นถือมั่นว่ามีความเป็นสากลเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแบบตะวันตกก็ดี หรือว่าจะมุ่งไปทางกลุ่มสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเพื่อสนองตอบปัญหาเศรษฐกิจสังคมในแบบฉบับของรัฐสวัสดิการ จึงไม่ใช่คำตอบทั้งหมดสำหรับสังคมไทย ซึ่งโดยพื้นฐานเป็นสังคมเกษตรกรรมและชนบท ดังที่เป็นที่ทราบๆ กันดีอยู่ เราได้ใช้นโยบายและยุทธศาสตร์โหมสร้างอุตสาหกรรมกันมาถึงเกือบสี่ทศวรรษ ภายใต้กระแสความเชื่อของผู้นำที่ว่า การทำให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้าได้นั้น จะต้องลดอัตราส่วนประชากรภาคเกษตรให้เหลือเพียงร้อยละ 10-15 เยี่ยงบรรดาประเทศอุตสาหกรรมอื่นๆ ทั้งหมด แต่จนถึงบัดนี้จำนวนประชากรภาคเกษตรและชนบทก็ยังคงประกอบเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศถึงราวร้อยละ 60 วิฤตความชะงักถดถอยทางเศรษฐกิจในช่วงตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 แสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งถึงขีดจำกัดในอันที่จะเดินไปในแนวทางของทุนนิยมอุตสาหกรรม โดยแบ่งแยกแบ่งภาคกันระหว่างอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม เมืองกับชนบท อย่างเช่นที่เป็นอยู่ ซึ่งเป็นการบั่นทอนทำลายโอกาสช่องทางของการพัฒนาเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาอย่างยั่งยืน อันเป็นภูมิปัญญาแบบเนื่องอยู่ในสังคมวัฒนธรรมไทยมาเป็นเวลานาน มองจากแง่มุมของสิทธิมนุษยชน สิทธิของเกษตรกรจึงจัดอยู่ในประเภทสิทธิของเสรีชนโดยแท้ และแตกต่างห่างไกลจากสิทธิทางเศรษฐกิจสังคมสำหรับกลุ่มชนในสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งขึ้นอยู่กับตลาดจ้างงานไม่ว่าจะเป็นโดยเอกชนหรือรัฐก็ตาม

สุดท้ายประการที่สาม เป็นเรื่องของกาลเวลาโดยมองประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนจากแง่มุมของวิกฤตการเปลี่ยนแปลง ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นถึงธรรมชาติความเป็นพลวัตและปฏิสัมพันธ์ ในความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชน ประเด็นก็คือว่า พลวัตและปฏิสัมพันธ์ที่วุ่นวายจะอุบัติขึ้นเรื่อยๆ หากแต่เป็นผลสะท้อนจากพัฒนาการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ และทั้งเป็นแรงกระตุ้นความสำนึกและการเรียนรู้แสวงหา ด้วยเหตุฉะนั้น ความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชน จึงไม่อาจเป็นที่เข้าใจได้ในแง่เป็นกฎเกณฑ์มาตรฐานที่หยุดนิ่งหรือเป็นภาพนิ่ง หากแต่มีความหมายในแง่ของกระบวนการปฏิสัมพันธ์อันเป็นพลวัต ดังที่ Jacques Maritain ได้ตั้งเป็นข้อสังเกตไว้อย่างแหลมคมว่า:⁶

ไม่มีปัญญา หรือคำประกาศสิทธิมนุษยชนใดจะเป็นที่สิ้นสุดหรือสุดท้าย แต่ (ปัญญาสิทธิมนุษยชน) จะควบคู่กันไปด้วยกันเสมอกับสภาวะของจิตสำนึกและอารยธรรมตรงช่วงขณะหนึ่งในประวัติศาสตร์

ประเด็นก็คือว่า สังคมไทยได้ก้าวมาถึงจุดหนึ่งในประวัติศาสตร์ ซึ่งความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชนจำเป็นต้องได้รับการทบทวนและประเมินโดยคำนึงถึงสภาวะการณ์ที่ได้เปลี่ยนแปลงไป และผลกระทบต่อสัมพันธ์ภาพทางอำนาจกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พิจารณาดูในแง่ที่ อาจสรุปได้ว่า สังคมการเมืองไทยได้ผ่านวิกฤตการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง 2 ยุค

⁶ อ้างใน Joseph A. Camilleri อ้างแล้ว หน้า 20.

หลักๆ ด้วยกัน กล่าวคือ ยุคแรกเริ่มด้วยพลังกดดันของจักรวรรดินิยมตะวันตก ให้เศรษฐกิจการเมืองไทยต้องตกอยู่ภายใต้การะจำยอมถูกจำกัดอธิปไตยบางส่วนด้วยสนธิสัญญาเบาริ่ง เมื่อปี พ.ศ.2398 ควบคู่ไปกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย ต่อจากนั้น เราได้เห็นปรากฏการณ์เรียกร้องสิทธิเสียงทางการเมืองและการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจภายในแวดวงของกลุ่มชนชั้นนำภาคราชการ ตลอดจนจนถึงรัฐประหารสถาปนา “ระบอบปฏิวัติ” ของกลุ่มจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์-ประภาส ในปี พ.ศ.2501 จากนั้น ประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทยก็อย่างก้าวเข้าสู่ยุคที่ 2 ถึงปัจจุบัน เริ่มต้นด้วยการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางของธนาคารโลก เพื่อผลักดันให้เศรษฐกิจไทยเข้าสู่ระบบทุนอุตสาหกรรมนิยม และตลาดโลกอย่างเต็มตัว ในช่วงเผด็จการทหารสฤษดิ์-ธนะรัชต์-ประภาส ซึ่งจบลงด้วยการปฏิวัติมวลชน 14 ตุลาคม 2516 ประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนยังคงวนเวียนอยู่ในเรื่องของสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลและทางการเมือง ซึ่งก็เป็นที่น่าสนใจได้ แต่ถึงกระนั้นก็เริ่มมีเสียงประท้วงเรียกร้องถึงปัญหาความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม หากแต่ว่าปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมต้องถูกกลบเกลื่อนเจือจางไปด้วยประเด็นปัญหาขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ระหว่างค่ายเสรีนิยม และค่ายสังคมนิยม เพิ่งมาในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาที่เองที่เศรษฐกิจ “เปิดเสรีทางการเงิน” ของไทยเฟื่องฟูถึงขีดสูงสุด แล้วกลับแตกสลายต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจกำกับควบคุมจากภายนอก ประเด็นปัญหาสิทธิทางด้านเศรษฐกิจและสังคมค่อยๆ เป็นที่แจ่มชัดขึ้นตามลำดับ พร้อมๆ กับตัวละครที่เกี่ยวข้องก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป ในสภาวะการณ์ที่แปรเปลี่ยนไปเช่นนี้ โจทย์สำหรับการศึกษาวิจัยเรื่องสิทธิมนุษยชน จึงย่อมจะต้องเริ่มต้นกันที่การทำความเข้าใจกับสิ่งที่โครงการวิจัยนี้ตั้งชื่อประกอบไว้ว่า “สถานการณ์สากล”

ภูมิหลังสถานการณ์

พิจารณาจากแง่ของวิกฤตการเปลี่ยนแปลงอันส่งผลกระทบไปถึงสถานะความหมาย และขอบข่ายของสิทธิมนุษยชนแล้ว ทศวรรษ พ.ศ.2530 ถือได้ว่าเป็นหลักหมุดสำคัญบ่งบอกถึงทิศทางของเศรษฐกิจการเมืองโลกที่จะเป็นไปเมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษใหม่ เป็นพัฒนาการเปลี่ยนแปลงที่คู่ขนานกันไประหว่างเศรษฐกิจการเมืองระดับโลก และจากระดับโลกสู่การเปลี่ยนแปลงภายในของไทย ในด้านการเมือง โลกได้ประจักษ์เห็นการพังทลายของกำแพงเบอร์ลินและการแตกสลายของจักรวรรดิคอมมิวนิสต์ จากพลังกระแสสิทธิมนุษยชนภายในอดีตสหภาพโซเวียตเอง เป็นการจบฉากสงครามเย็นนับแต่ช่วงชิงอำนาจและอุดมการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในด้านเศรษฐกิจกระแสโลกาภิวัตน์กระชับความแข็งแกร่งของระบบทุนนิยมขึ้นด้วยการผนวกและรวมศูนย์อำนาจเศรษฐกิจโลกภายใต้อำนาจควบคุมของกลุ่มบริษัทข้ามชาติ ภายใต้ระบบรวมศูนย์อำนาจใหม่นี้ ระบบการผลิตอาจกระจายออกไปตามประเทศด้อยและกำลังพัฒนาต่างๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิตและการตลาด แต่อำนาจการเงินคงรวมศูนย์อยู่ที่บริษัทข้ามชาติไม่กี่แห่ง และด้วยระบบรวมศูนย์อำนาจการเงิน พร้อมทั้งพลังปฏิวัติทางเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และข่าวสารข้อมูลนั่นเอง ที่ทั้งบริษัทข้ามชาติและสถาบันการเงินการธนาคารเข้ามามีบทบาท และอิทธิพลอย่างสูงส่ง ต่อการเคลื่อนย้ายและกำกับควบคุมการหมุนเวียนไหลเข้าไหลออกของเงินทุนและเงินตราระหว่างประเทศ

จุดเปลี่ยนที่ส่งผลกระทบอย่างสำคัญ ก็คือนโยบายจูงใจปล่อยเสรีทางการเงินให้ปลอดจากการควบคุมของรัฐบาล ด้วยการยกเลิกอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราที่กำหนดไว้หรืออีกนัยหนึ่ง ปล่อยค่าของเงินตราให้ลอยตัวไปตามสภาวะของตลาด ทั้งนี้โดยเริ่มมาจากสหรัฐฯ และกลุ่มประเทศมหาอำนาจอุตสาหกรรม

หกรรรมตั้งแต่ช่วงคริสต์ทศวรรษ 1970 จากนั้นมา เศรษฐกิจการเมืองโลกก็เข้าสู่ยุคเศรษฐกิจตลาดเสรีอย่างเต็มภาคภูมิ หากแต่อยู่ภายใต้การครอบงำและกำกับของศูนย์อำนาจดังกล่าว พร้อมด้วยคาถานโยบาย 3 ประการ อันได้แก่ การยกเลิกการควบคุมของรัฐ (Deregulation) การปล่อยเสรีทางการค้า (Liberalization) และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เป็นของเอกชน (Privatization)⁷ เป้าหมายหลัก ก็คือ การเปิดและควบคุมแหล่งตลาดและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติทั่วโลก ด้วยนโยบายและวิธีการทางเศรษฐกิจการเงิน

ภายในกรอบของพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจการเมืองโลก ดังกล่าวมาโดยสังเขปนี้เอง ที่เศรษฐกิจการเมืองของไทยดำเนินมาโดยตลอดภายหลังยุค “โชติช่วงชัชวาล” ของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และยุคการเมืองเงินตราสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เริ่มต้นด้วยยุคนโยบายเปิดเสรีทางการค้าของรัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน และตามมาด้วยยุคนโยบายเปิดเสรีทางการเงิน หรือวิเทศธนกิจ ของรัฐบาลชวน หลีกภัย ผ่านมาจนถึงยุควิกฤตทางเศรษฐกิจการเงินในปัจจุบันที่ต้องเข้าอยู่ภายใต้การระงับของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ ไอเอ็มเอฟ ซึ่งโดยแท้จริง ก็คืออาวุธเครื่องมือทางเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศของกลุ่มมหาอำนาจอุตสาหกรรมทั้ง 7

⁷ Noam Chomsky, *Year 501: The Conquest Continues*, Boston, South End Press, 1993 หน้า 50-52.

Hans-Peter Martin & Harald Schumann, *The Global Trap: Globalization & the Assault on Democracy & Prosperity*, translated by Patrick Camiller, London & New York, Zed Books Ltd., 1997 หน้า 8 และ 47-48.

นั่นเอง^๘ ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น ในกระแสเศรษฐกิจการเมืองภายในเอง ผลที่ตามมากับกระแส “ปฏิรูปการเมือง” และระบอบรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2540 ก็คือ ระบบและเครือข่ายชนชั้นปกครองใหม่ อันประกอบด้วยกลุ่มทุนที่เรียกว่า “ทุนชาติที่เป็นพันธมิตรกับทุนนานาชาติ” พร้อมทั้งกลุ่ม “นักบริหารอาชีพ” หรือที่ใช้เรียกขานกันทั่วไปว่า “มืออาชีพ” ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอยู่กับกลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจและการเงินระหว่างประเทศ และทั้งหมดมีแนวโน้มที่จะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งในเครือข่ายของระบบอำนาจและผลประโยชน์ เศรษฐกิจการเมืองโลกที่กำลังผันแปรไปสู่การรวมศูนย์อำนาจ ภายใต้กระแสทุนนานาชาติดังกล่าวแล้ว^๙

^๘ Hans-Peter Martin & Hanaid Schumann แหล่งอ้างอิงเดียวกัน กลุ่ม G7 เปลี่ยนเพิ่มเป็น G8 โดยรัสเซียได้เข้าร่วมสมทบด้วยเมื่อไม่นานมานี้

Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order*, New York, Touchstone Book, 1998 หน้า 183-184.

เกี่ยวกับประเด็นเรื่องกระแสครอบงำโลกของมหาอำนาจตะวันตก โปรดดูเพิ่มเติม Jeremy Corbyn, “Political Domination of Northern Domination and Its Consequences for The Rights of Five-Sixths of Humanity” และ Martin Khor, “Northern Domination of The Global Economy and Some Human Rights implication” ใน *Human Wrongs: Reflections on Western Global Dominance and its Impact on Human Rights*, Just World Trust (JUST), 1996 หน้า 46-58 และ 59-78 ตามลำดับ.

^๙ รามบุตรี 516: ผู้จัดการรายวัน 29 สิงหาคม 2539,

เสน่ห์ จามริก: “ปัจจัยลึกลับที่ด้วย ‘ปฏิรูปการเมือง’” ใน *การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ มุสลิชิ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่สอง 2540* หน้า 400-407.

ยิ่งไปกว่านั้น นอกเหนือไปจากการครอบงำควบคุมทางการเมืองและการเงินแล้ว การคิดค้นก้าวหน้าทางเทคโนโลยีใหม่ๆ โดยเฉพาะทางด้านชีวภาพ รวมทั้งระบบสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในความพยายามช่วงชิงควบคุมทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ อันมีอยู่อุดมสมบูรณ์ตามท้องที่ชนบทไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของป่าเขตร้อนของโลก และเป็นแหล่งผลิตปัจจัยจำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะทางด้านอาหารกับยา สำหรับผู้คนในชุมชนท้องถิ่น พฤติการณ์เช่นนี้ ย่อมไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเป็นช่องทางทำให้เกิดการกระทำล่วงละเมิดและคุกคามสิทธิในชีวิตของมนุษย์อย่างชัดเจน¹⁰

ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ในบริบทและสภาพบรรยากาศทางเศรษฐกิจการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ผลกระทบและประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนก็ย่อมจะต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพความเป็นจริง ณ จุดนั้นในประวัติศาสตร์ แต่ทั้งนี้ ก็จำเป็นต้องมีการพิจารณาถึงผลกระทบจากการดำเนินงาน ให้ถ่องแท้ตามสมควร อย่างเช่นอาจมีทางมองกันไปได้ว่า เนื่องจากสงครามเย็นและความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์การเมืองได้ปิดฉากลงแล้ว เรื่องของเผด็จการและนักโทษการเมืองก็ย่อมจะลดน้อยถอยลงไป สิทธิส่วนบุคคลและสิทธิทางการเมืองขยายตัวขึ้น ในสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนั้น ประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนจริงๆ ก็คงจะเป็นเรื่องของสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นสำคัญ กล่าวคือ โดยคำนึงถึงปัญหาอย่างเช่น ช่องว่างระหว่างคนมีเงินจน ความยากจน ความอด

Noam Chomsky อ้างแล้ว หน้า 61, 73 และ 80,

Winin Pereira, *Inhuman Rights*, Penang, Third World Network, 1997 หน้า 5-6 และ 63-67.

¹⁰ Noam Chomsky อ้างแล้ว หน้า 112-117.

อยากขาดแคลน ฯลฯ ซึ่งนับวันจะแผ่ขยายกว้างขวางขึ้นโดยลำดับ”¹

แนวการมองปัญหาทำนองดังกล่าว มีจุดอ่อนตรงที่เป็นการแบ่งกลุ่มแบ่งประเภทสิทธิมนุษยชนตามอคติทางอุดมการณ์และวิชาการที่เป็นอยู่ ความจริงแล้ว สิทธิมนุษยชนทั้งหลายทั้งปวงเป็นเรื่องเดียวกัน และเกี่ยวข้องเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน นั่นก็คือว่า ปัญหาขัดแย้งเรื่องสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม อาจเป็นสาเหตุนำไปสู่กรณีปัญหาทางด้านสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิทางการเมืองก็ได้ และในทางกลับกัน รวมความแล้ว แม้ในสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนไปและโดยพื้นฐานของโครงสร้างสัมพันธภาพทางอำนาจที่เกิดขึ้นใหม่ จากกลุ่มพลังทุนนานาชาติลงไปสู่กลุ่มทุนและกลุ่มสังคมต่างๆ ภายในชาติดังกล่าว ประเด็นปัญหาอาจจะโน้มเอียงไปในเรื่องของสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะละเลยหรือลดความใส่ใจในเรื่องของสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิทางการเมืองลงไป จะอย่างไรก็ตาม สำหรับโครงการวิจัยเรื่อง “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” นี้ มิได้มองความหมายของสิทธิมนุษยชนในลักษณะแยกส่วน แยกประเภท หากแต่เป็นไปในลักษณะองค์รวม ดังที่จะขยายความในตอนต่อไป

บนพื้นฐานของสถานการณ์และความเข้าใจที่ว่ามานี้ ประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ยุคเปิดเสรีทางเศรษฐกิจการเงิน อาจพิจารณาได้ในมิติ หรือกลุ่มปัญหาใหญ่ๆ ดังนี้

(1) กระแสบรรษัทข้ามชาติและสถาบันเศรษฐกิจการเงินระหว่างประเทศ เหนืออธิปไตยแห่งชาติ และกระบวนการประชาธิปไตย

¹ Chris Jochnick อ้างแล้ว หน้า 6.

(2) โครงสร้างและกระบวนการประชาธิปไตย และรัฐธรรมนูญภายใต้กระแสเศรษฐกิจตลาดเสรี (รัฐธรรมนูญ 2540 มาตรา 87)

(3) เทคโนโลยี โดยเฉพาะทางด้านชีวภาพและด้านข้อมูลข่าวสาร รวมถึงปัญหาสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

(4) ชุมชนท้องถิ่น รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและสิทธิเกษตรกรในการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองและยั่งยืน

(5) ทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาสภาพแวดล้อม รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพ

(6) กลุ่มคนจนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่างๆ จากผลกระทบของโครงการพัฒนา

(7) สภาวะระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

ตามรายการที่ระบุมานี้ คงจะไม่ได้จบสิ้นแต่เพียงแค่นี้ ยังอาจมีประเด็นอื่นๆ ตามมาอีก ตามมุมมองที่จะคิดอ่านกัน สำหรับในที่นี้ คงมีข้อสังเกตสองสามประการเพิ่มเติมประกอบการพิจารณาคือประการแรก ภัยคุกคามต่อสิทธิมนุษยชนในสถานการณ์ปัจจุบัน จะเน้นไปที่บริษัทข้ามชาติและสถาบันการเงินระหว่างประเทศ ในฐานะเป็นตัวกำกับนโยบายเศรษฐกิจมหภาคจากภายนอกในยุคโลกาภิวัตน์ นอกเหนือไปจากที่ตัวรัฐบาลภายใน ซึ่งก็เป็นสิ่งที่เริ่มจะมองเห็นกันชัดเจนขึ้นในขณะนี้¹² ประการที่สอง จุดเน้นของแนวทางแก้ไข

¹² Chris Jochnick อ้างแล้ว หน้า 8

Kalinga Seneviratne "The Currency Crisis, Human Rights, and the Media", *Just Commentary*, No.11, April 1998 หน้า 3.

ปัญหา จะมีขอบข่ายนอกเหนือออกไปจากเรื่องของกลไกทางกฎหมาย และศาลอย่างที่ยึดถือกัน แต่จะมุ่งไปที่ตัวโครงสร้างและกระบวนการประชาธิปไตย รวมทั้งนโยบายสังคม โดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่น¹³ และประการที่สาม ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมา จุดมุ่งหมายคงอยู่ที่เรื่องของคนนั่นเองเป็นแกนกลางของปัญหาทั้งหมด เป็นจุดรวมและเกณฑ์คุณค่าที่จะประเมินความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชนให้สอดคล้องต่อสิ่งที่เรียกว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” (รัฐธรรมนูญ 2540 มาตรา 4 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน คำปรารภ และข้อ 1) อย่างแท้จริง

ธรรมชาติมนุษย์ในฐานะเกณฑ์คุณค่าสากล

จริงๆ แล้ว ในตัวคนเราเองเป็นแหล่งที่มาของสิทธิเสรีภาพ และเพราะฉะนั้น จึงเป็นหัวใจของเรื่องสิทธิมนุษยชนทั้งหมด การที่บรรดาปราชญ์ตะวันตกหลังยุคปลดปล่อยพันธนาการทางความคิดจากคริสต์ศาสนจักรแล้ว ต่างพากันประกาศว่า คนเกิดมาเสรี นั้น นับว่าไม่ได้ผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงอะไร จุดสำคัญอยู่ที่จะต้องประเมินทำความเข้าใจถึงคุณค่าความสำคัญของคนที่ต้องแท้ อย่างน้อยก็เพื่อให้เกิด “...สติปัญญาที่จะรู้ว่า จะทำการต่อสู้เพื่อเสรีภาพกันอย่างไร โดยไม่พลอยเป็นการทำลายเสรีภาพไปด้วยในขณะเดียวกัน”¹⁴ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เราต่างเห็นๆ กันอยู่ในทุกวันนี้ โดยนัยนี้ คนกับสิทธิ

Grahame Russell, “Poverty is a violation of Human Rights”, *Resurgence*, Issue No.92 KDN PP6738/1/97 page 32-33.

¹³ Onuma Yasuaki และ Chris Jochnick อ้างแล้ว.

มนุษย์ชนจึงเป็นปัญหาสองด้านอยู่เสมอ และค่าของคนในตัวเองก็คงไม่ใช่เครื่องวัดทุกสิ่งทุกอย่างดังที่คติดะวันตกเชื่อถือ หากแต่ในคติดพุทธศาสนา คนยังจะต้องเป็นผู้ถูกวัดด้วยเกณฑ์คุณค่าที่ทำให้ลัทธิเสรีภาพทำหน้าที่เป็นสื่อเชื่อมโยงให้ทั้งคนกับคน และคนกับธรรมชาติ สามารถดำรงคงอยู่ร่วมกันได้

คำอธิบายเปรียบเทียบถึงธรรมชาติมนุษย์ที่เป็นพลวัต และใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริง ก็เห็นจะได้แก่ของปราชญ์จอห์น สจ๊วต มิลล์ กล่าวคือ:

ธรรมชาติมนุษย์ ไม่ใช่เครื่องจักรกลที่จะสร้างกันขึ้นมา ให้ตรงตามต้นแบบอย่างหนึ่ง แล้วก็กำหนดให้ทำงานไปตามที่ถูกสั่งเอาไว้ แต่ (ธรรมชาติมนุษย์) เป็นเสมือนต้นไม้ที่จะต้องเติบโต และพัฒนาตนเองในทุกๆ ด้าน ตามความโน้มเอียงของพลังภายใน ซึ่งทำให้ธรรมชาติมนุษย์ เป็นสิ่งมีชีวิต¹⁵

ในคติดพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก เมื่อครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ พระราชวรมุนี ได้ให้อรรถาธิบายยืนยัน ถึงความมีอิสระภาพของคนในการพัฒนาตนเอง ในอีกระดับหนึ่งว่า:

...มนุษย์มีศักยภาพที่จะบรรลุธรรมสูงสุด ซึ่งทำให้เข้าถึงชีวิตที่มีอิสระภาพและความสุข การที่จะบรรลุธรรมสูงสุดนี้

¹⁴ คัดแปลจาก Soedjatmoko, "Development and Freedom", Ishizuka Memorial Lectures , 1979 อ้าง ในเสน่ห์ จามริก: พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2531 หน้า 11.

¹⁵ คัดแปลจาก John Stuart Mill, *On Liberty*, Oxford, Basil Blackwell, 1948 หน้า 52.

มนุษย์จะต้องพัฒนาตนเองทั้งทางกาย ทางศีล ทางจิต และ
ทางปัญญา ...ดังนั้น ความมีอิสรภาพในการพัฒนาตนเอง
และการช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการพัฒนาตนเอง จึงเป็นราก
ฐานของพุทธจริยธรรม...

ถ้าสิทธิในการพัฒนาตนเองถูกกีดกันหรือจำกัด ก็เป็นสิทธิอัน
ชอบธรรมที่จะดิ้นรนชนวนขวาย เพื่อสิทธินั้น...¹⁶

ในขณะเดียวกัน อิสรภาพในการพัฒนาตนเองที่ว่านี้ ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของ
คุณค่าสองด้านประกอบกัน กล่าวคือ:

พระพุทธธรรมมองเห็นชีวิตด้านในของบุคคลโดยสัมพันธ์
คุณค่าด้านนอก คือ ทางสังคมด้วย และถือว่าคุณค่าทั้งสอง
ด้านนี้เชื่อมโยงต่อเนื่องถึงกัน ไม่แยกจากกัน และสอดคล้อง
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน¹⁷

ความจริงก็คือว่า อิสรภาพในการพัฒนาตนเองนั้น มิได้มีอยู่เป็นอยู่ใน
ฐานะที่มนุษย์เป็นเพียงหน่วยอะตอม หรือปัจเจกบุคคลสุดโต่งแบบตัวใครตัว
มันเท่านั้น หากแต่ด้วยความสำนึกแห่งความเป็นเพื่อนมนุษย์ในตัวเองที่จะพึง
มีต่อพันธะหรือความผูกพันทางสังคมด้วย ในทางพุทธศาสนาอีกเช่นเดียวกัน

¹⁶ พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต): “คำนำ” ใน เสน่ห์ จามริก: พุทธศาสนา
กับสิทธิมนุษยชน อ่างแก้ว หน้า 7-8.

¹⁷ พระศรีวิสุทธิโมลี (พระธรรมปิฎก): “พุทธธรรม” ใน วรรณไวทยากร ชุมม
บทความวิชาการ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พ.ศ.2514 หน้า 187.

มิติและวัตถุประสงค์ทางสังคมเป็นที่เห็นได้ชัด ดังคติธรรมอันมีมาในมหาวรรค สังคยตตนิยาย ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อรักษาดนก็ชื่อว่ารักษาผู้อื่นด้วย เมื่อรักษาผู้อื่นก็ชื่อว่ารักษาดนด้วย” และสังฆธรรมข้อนี้ก็เริ่มเป็นที่กล่าวขวัญกันบ้างแล้วในวงวิชาการปัญญาชนของตะวันตก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ยึดมั่นถือนั่นอยู่ในคติปัจเจกนิยมเป็นหลักใหญ่ แม้จะไม่ได้คิดอ่านกันในแนวของพุทธธรรมที่เดียวนัก แต่ก็อยู่ในแนวทางของการมองเห็นคุณค่าของคนทั้งในแง่มุมของนิเวศและของความเป็นชุมชนในวิถีชีวิตอันหลากหลายของมนุษย์ อย่างเช่นที่พูดกันถึงคุณค่าของคนในฐานะ “บุคคลในชุมชน” (person-in-community) เป็นต้น¹⁸ โดยนัยนี้ คนเราโดยธรรมชาติ จึงมีความหมายเป็นทั้งบุคคลปัจเจกและบุคคลสังคม มีทั้งความใฝ่อิสระภาพและสัญชาตญาณแห่งความร่วมมือไปในขณะเดียวกัน ในกระบวนการดำรงชีวิต

ฐานความคิดของโครงการวิจัยเรื่อง “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” มีจุดเริ่มต้นที่ตรงนี้ คือธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้อง “เติบโตและพัฒนาตนเอง” และด้วยศักยภาพสร้างสรรค์ที่ว่ามี ที่สิทธิเสรีภาพจึงมีแหล่งที่มาจากธรรมชาติภายในจิตสำนึกของมนุษย์เอง เป็นเกณฑ์คุณค่าและมาตรฐานสิทธิที่มองและให้ทัศนวิสัยในการแสวงความเข้าใจและจับประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนอย่างเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วนและไม่ก่อความลักลั่นขัดแย้งอย่างที่เป็นอย่างที่เห็นอยู่ดังเช่นที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ถึงกรณีของ “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน”¹⁹

¹⁸ Herman E. Daly and John B. Cobb Jr., ed., *For the Common Good: Redirecting the Economy toward Community, the Environment, and a Sustainable Future*, Green Print, 1990 หน้า 161–165.

¹⁹ Winin Pereira อ้างแล้ว หน้า 26–28

และแม้ว่าในคตินะวันตก อาจจะคิดเห็นเป็นภาพรวมในเรื่องสิทธิอยู่บ้าง อย่างเช่นที่ปรากฏใน “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” ข้อ 3 ที่ว่า “ทุกคนมีสิทธิในชีวิต อิสระภาพและความมั่นคงของร่างกาย” ซึ่งอาจถือว่าสื่อความหมายครอบคลุมไปถึงสิทธิประการต่างๆ อยู่ในตัวเอง แต่ถ้าจะพิเคราะห์ดูให้ถ่องแท้ ก็จะได้เห็นได้โดยไมยากว่า สิทธิในชีวิตที่ว่านี้ให้ความหมายค่อนข้างไปในเชิงลบ ในแง่ที่มุ่งถึงสิทธิที่จะพึงได้รับการปกป้องคุ้มครองตามกฎหมายจากการถูกรอนประทุษร้ายจากภายนอกเสียเป็นหลักใหญ่ ไม่ได้มุ่งไปถึงสิทธิในเชิงบวกในอันที่จะคิดค้นแสวงหาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมดังที่กล่าวมาข้างต้น

เพื่อให้เรื่องของสิทธิพัฒนาตนเอง เป็นที่ชัดเจนขึ้น เราอาจเปรียบเทียบระหว่างการพัฒนา 2 แนวทางใหญ่ๆ ซึ่งแตกต่างตรงกันข้าม คือแนวทางวัตถุนิยม บริโภคนิยม และแนวทางมนุษยนิยม แนวทางแรกยึดถือเอาเป้าหมายปัจจัยภายนอกมาเป็นตัวครอบงำและกำหนดแบบแผนการรับรู้ เรียนรู้ภายในจิตสำนึกของมนุษย์ ส่วนแนวทางหลังอันถือเป็นเกณฑ์คุณค่าของหลักการสิทธิมนุษยชน มุ่งส่งเสริมให้จิตสำนึกภายในได้บรรลุความเป็นอิสระที่จะเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างรอบด้าน และสามารถเติบโตในวิถีชีวิตอันสร้างสรรค์และหลากหลายเยี่ยงเสรีชนอย่างแท้จริง²⁹ การส่งเสริมและสิทธิพัฒนา

²⁹ Oscar Nudler, “On The Human Development Concept and Contemporary Ideological Systems”, และ W. Lambert Gardiner, “On Turning Development Inside-Out or (Better) On Not Turning Development Outside-In in The First Place”, ใน Carlos A. Mallmann and Oscar Nudler, ed., *Human Development in its Social Context*, London, Hodder and Stoughton, 1986 หน้า 10-15 และ หน้า 63-82 ตามลำดับ.

ตนเองบังเกิดขึ้นในทันทีที่สังคมการเมืองไทยผันตัวเองเข้าสู่กระบวนการเร่งรัดพัฒนาประเทศภายใต้กระแสทุนอุตสาหกรรมนิยม ตั้งแต่ตอนต้นทศวรรษ พ.ศ. 2500 ผลกระทบเบื้องต้นทำลายต่อสังคม โดยเฉพาะต่อชุมชนเกษตรและชนบท ซึ่งต้องตกอยู่ในความยากจนและล่มสลาย เป็นไปในทำนองเดียวกันกับที่บังเกิดขึ้นในสังคมโลกตะวันตกหลัง “ปฏิวัติอุตสาหกรรม” เมื่อสองศตวรรษมาแล้ว²¹ ภายใต้กระแสการพัฒนาตามแบบแผนทุนอุตสาหกรรมนิยม ที่ว่านี้ เป้าหมายบังจายภายนอก อันได้แก่การเติบโตทางเศรษฐกิจและเกณฑ์ชี้หน้าอื่นๆ ตามภาษาวិชาการเศรษฐศาสตร์มหภาคนีโอคลาสสิก ได้รับการเชิดชูขึ้นเป็นคุณธรรมสูงสุดในวันวัฒนธรรมการเรียนรู้และสำนึกของชนชั้นนำ ในขณะเดียวกันกับที่ มวลชนส่วนใหญ่ในชุมชนเกษตรและชนบทต้องถูกครอบงำและบีบคั้นให้พากันทุ่มเทชีวิตจิตใจไปในการผลิตเชิงพาณิชย์ และละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมในการผลิตบริโภคเพื่อการพึ่งตนเองและความยั่งยืน ในสภาวะการเรียนรู้เช่นนี้ คุณค่าของมนุษย์ถูกกำหนดด้วยตัวชี้วัดผลความสำเร็จทางวัตถุธรรมภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรูปของเงินตรา ซึ่งกำลังถูกใช้เป็นอาวุธสำคัญของการแผ่ขยายอำนาจครอบงำทางเศรษฐกิจการเมืองในโลกทุกวันนี้

เมื่อพิจารณาโดยรวมอย่างนี้แล้ว ปัญหาสิทธิมนุษยชนโดยรากฐานจึงนับเป็นปัญหาโครงสร้างโดยแท้ เป็นประเด็นปัญหาวางใหญ่ไพศาล จนแทบจะเรียกได้ว่า อยู่นอกเหนือปัญญาหรือข้อบัญญัติระหว่างประเทศทั้งหลายทั้งปวงในเวลานี้ จริงอยู่ กรณีการล่วงละเมิดและลิดรอนสิทธิมนุษยชน ยังคงเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่เกลื่อนกลาดโดยทั่วไป ไม่ว่าจะมองจากเกณฑ์ของสิทธิส่วน

²¹ Winin Pereira ย่างแล้ว หน้า 18–19.

บุคคลและสิทธิทางการเมือง หรือว่าสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม แต่พฤติกรรมเหล่านี้ จริงๆ แล้ว ล้วนเป็นผลอันเกิดแต่เหตุทางโครงสร้างระบบทุนอุตสาหกรรมนิยมแทบทั้งสิ้น กระแสโลกาภิวัตน์ล่าสุดเปิดเสรีทางการค้าและการเงิน ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา พร้อมด้วยอาวุธทางสถาบันการเงินระหว่างประเทศและเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ จะยิ่งเป็นตัวเร่งให้สถานการณ์เลวร้ายลงไปอีกเป็นทวีคูณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในความพยายามที่จะกดดันและครอบงำนโยบายเศรษฐกิจมหภาคของบรรดาประเทศกำลังพัฒนาอย่างเช่น ไทย ผลก็คือเอกราชอธิปไตยและสิทธิกำหนดใจตนเอง (self-determination) ที่ต่อสู้ได้มาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง กำลังต้องมาสูญเสียในหลักการสิทธิพัฒนาตนเอง ซึ่งเพิ่งจะมาเป็นที่ยอมรับรู้กันตาม “ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา” (Declaration on the Rights to Development) เมื่อปลายทศวรรษ พ.ศ.2520 นี้เอง

ต่อปัญหาครอบงำทางโครงสร้างรวมศูนย์อำนาจเศรษฐกิจการเมืองของโลกที่ว่านี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ได้มีปรากฏการณ์ที่รวมเรียกได้ว่า “กระแสท้องถิ่น” กำลังประทุก่อตัวขึ้นโดยทั่วไป ไม่ใช่แต่เพียงขบวนการเชื้อชาติแบ่งแยกดินแดนอย่างเช่น ชาวคิวเบกในแคนาดา ชาวบาสก์ในสเปน ชาวกระเหรี่ยงในเมียนมา หรือชาวแคชเมียร์ในอินเดียเท่านั้น หากยังเป็นไปในลักษณะของชุมชนชาวพื้นเมืองซึ่งมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและค่านิยม รวมทั้งผลประโยชน์ โดยเฉพาะทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันทั้งธรรมชาติและภูมิปัญญา ในอันที่จะต้องรวมตัวกันทำการปกป้องคุ้มครองต่อภัยคุกคามจากกระแสพาณิชย์นิยมข้ามชาติ และระบบสิทธิทรัพย์สินทางปัญญาของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตก รวมความแล้ว ในยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน กระแสพลังเศรษฐกิจการเมืองโลก กำลังก่อผลกระทบรุนแรงยิ่งๆ ขึ้นโดยลำดับ ต่อคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในรูปของการค้าหรือการลงทุนต่างประเทศ หรือ

ธุรกรรมในท้องถิ่นของบรรษัทข้ามชาติ²² ทุกวันนี้ เราจึงเริ่มได้ยินได้ฟังเสียงเรียกร้องในที่ต่างๆ ถึงสิทธิอย่างเช่น สิทธิบรรพบุรุษ สิทธิชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิม โดยเฉพาะในดินแดนที่ชนต่างชาติเข้าไปยึดแย่งครอบครอง อย่างในกรณีของไทยด้วยผลของความสับสนในตัวในหมู่ชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ก็เป็นแรงกระตุ้นให้สิทธิเหล่านี้ได้รับการรับรู้รับรองในกฎหมายรัฐธรรมนูญ 2540 (มาตรา 46 และ 56) ปราบปรามการตีตัวและเคลื่อนไหวนั้น มีนัยสำคัญเป็นการยกระดับปัญหาสิทธิพัฒนาตนเองจากระดับบุคคลขึ้นสู่ระดับชุมชน ดังที่ใช้เรียกกันโดยทั่วไปว่า “สิทธิชุมชน” ประเด็นที่จะต้องทำความเข้าใจก็คือว่า สิทธิชุมชนที่ว่านี้ ไม่ใช่เรื่องที่จะนึกกันขึ้นมาลอยๆ หากแต่มีรากฐานมาจากสิทธิพัฒนาตนเองของปัจเจกบุคคล อันแนบเนื่องอยู่ในธรรมชาติและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์นั่นเอง ในประการสำคัญ ถ้าหากสามารถพัฒนาและสถาปนาขึ้นมาได้อย่างเป็นระบบ ก็เป็นช่องทางที่ สิทธิชุมชนเพื่อการพัฒนาตนเอง รวมทั้งการพิทักษ์รักษาทรัพยากรท้องถิ่น จะทำบทบาทหน้าที่ส่วนหนึ่งในการถ่วงดุลศูนย์อำนาจของทุนอุตสาหกรรมนิยมได้ในที่สุด

²² M.S. Dobbs-Higginson, *Asia Pacific : Its Role in The New World Disorder*, Mandarin, 1994 หน้า 410-413 และ 446-451.

Vandana Shiva, “The Enclosure of the Commons”, *Resurgence*, Issue No 84 KDN PP6738/1/97 หน้า 5-10.

Chadwick. F. Alger, “Protecting Local Autonomy in a Global Constitutional Order”, ใน Richard A. Falk, Robert C. Johansen, and Samuel S. Kim, ed., *The Constitutional Foundations of World Peace*, State University of New York Press, 1993, หน้า 256.

แน่นอนอาจมีการโต้แย้งได้ว่า บุคคลกับชุมชนเป็นสิ่งที่อาจไม่สอดคล้องกันได้ในเรื่องของสิทธิ เพราะโดยธรรมชาติของชุมชนมักจะเป็นที่เข้าใจว่าทรงอำนาจอยู่เหนือบุคคล และเพราะฉะนั้น จึงอาจใช้อำนาจลิดรอนสิทธิของบุคคลผู้เป็นสมาชิกได้ ข้อนี้มีส่วนเป็นจริงอยู่ ทั้งโดยประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของสังคมโลกตะวันตกในยุคกลาง ซึ่งบุคคลต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจอิทธิพลกดขี่ของชุมชนในระบบคริสต์ศาสนจักร จนถึงกับต้องพากันทำการต่อสู้เชิดชูสิทธิและศักดิ์ศรีของปัจเจกบุคคลอย่างค่อนข้างเปิดเผยเด็ดขาดอย่างที่เราเห็นกันอยู่ในทุกวันนี้ และแม้ชุมชนในปัจจุบันก็มีแนวโน้มไปในทางอำนาจนิยมทำนองเดียวกัน แต่นั่นก็หมายความว่าระบบและโครงสร้างของชุมชนเอง มีอาจถือเป็นสูตรสำเร็จใช้ได้ทันทีในสถานการณ์ปัจจุบัน หากแต่จำเป็นต้องมีกระบวนการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการประชาธิปไตยในระดับรากหญ้าขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันให้สิทธิพัฒนาตนเองของบรรดาสมาชิกได้รับการปกป้องและส่งเสริมอย่างจริงจัง จะอย่างไรก็ตาม สัมพันธภาพและดุลยภาพระหว่างชุมชนกับบุคคล ย่อมมีธรรมชาติเป็นพลวัต และดังนั้น จึงเป็นปัญหาที่จะต้องมีการมีปฏิสัมพันธ์ปรับตัวอยู่เสมอในสภาวะการเปลี่ยนแปลง ทำนองเดียวกันกับปัญหาสิทธิมนุษยชนด้านอื่นๆ

ข้อที่พึงต้องคำนึงถึงในที่นี้ ก็คือว่า พัฒนาการของ “กระแสท้องถิ่น” ที่ว่านี้ มีนัยสำคัญเท่ากับเป็นการเปิดมิติใหม่ของการวิเคราะห์วิจัยเกี่ยวกับความหมายและประเด็นปัญหาเรื่องประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยามสถานการณ์ที่อธิปไตยทางเศรษฐกิจของรัฐ และวิถีการเมืองระดับชาติ กำลังต้องเสื่อมสลายลงไปภายใต้พลังอำนาจครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์ คำวลีและขบวนการเคลื่อนไหวอย่างเช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรประชาชน กำลังเป็นที่กล่าวขวัญถึงกันอย่างกว้างขวางขึ้น รวมทั้งภูมิปัญญา

และวัฒนธรรมการเรียนรู้ของบรรดาชุมชนท้องถิ่นต่างๆ หลากหลาย ทั้งหลาย ทั้งปวงเหล่านี้ ประกอบกันยังผลให้เกิดการก่อตัวของเครือข่ายสังคมราษฎร (Civil Society) ขึ้นมาในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งโดยสาระมุ่งแสวงหาและเสนอแนวทางเลือกอันเป็นอิสระเสรีจากกระแสครอบงำ และอำนาจนิยม ทั้งในระดับโลกและระดับชาติ²³ โดยนัยนี้ เรื่องของสิทธิมนุษยชนบนฐานความคิดแห่งสิทธิการพัฒนาตนเอง จึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับปัญหาการแสวงหาแนวทางที่พึงตนเอง ความยั่งยืน การจัดการทรัพยากรท้องถิ่น และสภาวะแวดล้อม

แนวทางและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ธรรมชาติและสิทธิพัฒนาตนเอง มิใช่เป็นแต่สมมุติฐานลอยๆ เพียงเพื่อความสะดวกในการศึกษาวิจัยประเด็นปัญหาเฉพาะหน้าเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเท่านั้น หากแต่ประกอบเป็นหลักความคิดความเข้าใจที่ตั้งมั่นอยู่บนฐานของความเป็นจริงและทัศนวิสัยในเชิงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ บางทีคากล่าวเปิดประโยคแรกของ ฌ็อง ฌาคส์ รูสโซ ในหนังสือเรื่อง ว่าด้วยสัญญาประชาคม (Du Contrat Social) เมื่อปี ค.ศ.1750 ที่ว่า “คนเกิดมาเป็นเสรี แต่ทุกหนทุกแห่งต้องตกอยู่ภายใต้พันธนาการ” อาจช่วยให้เราได้ตระหนักเห็นถึงภาพ **กระบวนการปฏิสัมพันธ์**ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมทางสถาบันสังคมในกระบวนการทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ระดับครอบครัว หมู่บ้านชุมชนขึ้นไปสู่ระดับชาติ ภูมิภาค และระดับโลก จนถึงยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน อันเป็น

²³ William A. Callahan, “Rescripting , East/West Relations, Rethinking Asian Democracy”, *Pacifica Review*, Vol.8, No.1, 1996 หน้า 22-24.

ยุคของ “การแผ่ถึงกันทั่วโลก การเข้าถึงโลก การเอาชนะโลก” ตามนิยามล่าสุดของราชบัณฑิตยสถาน หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนต้องถูกครอบงำและสะกดเอาไว้ด้วยกระแสความขัดแย้งทางอุดมการณ์และสงครามเย็นระหว่างค่าย “โลกเสรี” กับค่าย “โลกสังคมนิยม” ในสถานการณ์โลกเช่นว่านั้น ปัญหาภายในสังคมการเมืองไทย จึงต้องคงวนอยู่แต่ในเรื่องของกรณีถูกกล่าวหาและต้องโทษทางการเมือง ซึ่งเกี่ยวโยงไปถึงเรื่องของตัวบทกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นส่วนสำคัญ ส่วนปัญหาทางด้านเศรษฐกิจสังคม ทั้งที่ได้ขยายตัวและรุนแรงขึ้นตามลำดับ แต่ก็แทบจะไม่ได้อยู่ในสายตาของบรรดานักสิทธิมนุษยชนทั้งหลายเท่าใดนัก อาจจะเป็นเพราะยังคงติดอยู่ในกรอบความคิดความเข้าใจแบบตะวันตกที่มองเห็นปัญหาสิทธิมนุษยชน เฉพาะแต่ในเรื่องของกลไกกระบวนการทางกฎหมายและศาลดังกล่าวแล้ว แต่ครั้งเมื่อสงครามเย็นปิดฉากลง ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม จากการแสวงหาวิถีใหม่ภายใต้ระบบรวมศูนย์อำนาจทุนอุตสาหกรรมนิยมในช่วงทศวรรษหลังๆ จึงค่อยเป็นที่เด่นชัดขึ้น ทั้งในแวดวงวิชาการปัญญาชน และจากปฏิกิริยาตอบโต้ของมวลสามัญชนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับชุมชนท้องถิ่น

ภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์ และสภาพแวดล้อมทางสถาบันเศรษฐกิจการเมืองปัจจุบัน ถ้าหากจะจำแนกแยกแยะประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนออกมา ก็คงจะมีอยู่มากมายหลายประการด้วยกัน ดังเช่นที่ยกเป็นโจทย์ตุ้กตาไว้ภายใต้หัวข้อ พิจารณาถึงเรื่อง “ภูมิหลังสถานการณ์” ข้างต้น แต่เพื่อให้ประสบการณ์ทั้งที่กำลังเกิดขึ้น และที่คาดการณ์ไว้ว่าจะขยายตัวและทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ไป ได้มีส่วนเสริมสร้างองค์ความรู้และกระบวนการทัศน์ หรืออีกนัยหนึ่ง แนววิธีคิดใหม่ ที่ตรงต่อความเป็นจริง โครงการวิจัยเรื่อง “สิทธิมนุษย

คนไทยในสถานการณ์สากล” นี้ จึงพยายามมองและรวบรวมเนื้อหาสาระ ประเด็นปัญหาต่างๆ ในเชิงที่ประกอบเป็นกระบวนการเศรษฐกิจการเมืองร่วมกัน ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วก็เป็นเช่นนั้น ทั้งนี้ หมายความว่า ประเด็นปัญหาต่างๆ เหล่านี้จะร้อยเรียงในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน รวมทั้งการดำเนินงานศึกษาวิจัยในแต่ละประเด็นปัญหาพึงเป็นที่คาดหวังว่าจะพยายามประสานแนวคิดและข้อมูลระหว่างกัน เท่าที่จะเป็นไปได้ แม้ในท่ามกลางระบบและบรรยากาศอันแบ่งแยกและแปลกแยกทางภูมิปัญญาวิชาการอย่างที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ ในขณะเดียวกัน โครงการวิจัยฯ นี้ให้ความสำคัญตระหนักถึงบทบาทความสำคัญของกลุ่มสามัญชนต่างๆ ซึ่งสถานะและสิทธิได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ดังนั้น ทั้งเนื้อหาและแนววิธีการศึกษาวิจัยก็จะมีส่วนในการคิดค้นหาช่องทางถ่ายทอดสื่อข้อมูลความรู้ออกไปสู่ภาคปฏิบัติสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง

บนพื้นฐานความคิด และแนวความเข้าใจร่วมกันของคณะวิจัยตามที่กล่าวมาโดยตลอด จึงได้ตั้งวัตถุประสงค์หลักของโครงการวิจัยเรื่อง “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” ไว้ดังนี้:

(1) มีส่วนร่วมกันเสริมสร้างองค์ความรู้ และกระบวนการทัศน์ใหม่เกี่ยวกับความหมาย เนื้อหาสาระและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชน

(2) ทำความเข้าใจ และประเมินถึงผลกระทบสิทธิมนุษยชนคนไทย จากโครงสร้างและกระบวนการเศรษฐกิจการเมืองโลก รวมทั้งสถานะบทบาทของบรรษัทข้ามชาติและสถาบันเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ

(3) สำรวจ และวิเคราะห์ประเมินถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรมและสถาบันต่างๆ ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

(3.1) วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในบริบทวิถีเอเชีย

- (3.2) รากฐานทางนิติศาสตร์ และวิชาชีพกฎหมายรวมทั้งสถาบัน
และกระบวนการยุติธรรม
 - (3.3) ระบอบรัฐธรรมนูญ และกระบวนการทางการเมืองไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์
 - (3.4) วัฒนธรรมและภูมิปัญญาชุมชนชนบทไทย
 - (3.5) นโยบายสิทธิมนุษยชนและเทคโนโลยีชีวภาพ และเทคโนโลยี
ข้อมูลข่าวสาร
 - (4) ศึกษาวิเคราะห์นำเสนอแนวนโยบายแก้ไขปัญหา และพัฒนาเชิง
สถาบัน
 - (5) ศึกษาหาข้อมูลทางถ่ายทอดสื่อข้อมูลความรู้สู่ภาคปฏิบัติ สำหรับ
กลุ่มชนเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง
 - (6) ส่งเสริม และพัฒนาระบบสิทธิชุมชนในการพัฒนาตนเองและจัดการ
ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน อันจะมีส่วนเป็นการถ่วงดุลศูนย์อำนาจเศรษฐกิจ
การเมืองโลก และทั้งเป็นการพัฒนาสิทธิมนุษยชนให้เท่าเทียมกันที่เสริม
สร้างระบบการปกครองที่ดี (Good Governance) อย่างแท้จริง
- วัตถุประสงค์ประการสุดท้ายต้องการขยายความอีกบ้างเล็กน้อย กล่าว
คือว่า โครงการวิจัยฯ นี้อาจดูจะให้น้ำหนักเน้นไปในเรื่องของเหตุปัจจัยจาก
อำนาจเศรษฐกิจการเมืองโลกเป็นหลักใหญ่ ก็จริงอยู่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า
หรือลดหย่อนบทบาทความสำคัญของอำนาจรัฐภายในแต่ประการใด เพียงแต่
ละไว้ในฐานที่เข้าใจเท่านั้น โดยเฉพาะในบริบทของสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่ง
ชนชั้นปกครองใหม่ที่กำลังก่อตัวขึ้นจากกลุ่มทุนและชนชั้นกลาง มีแนวโน้ม
ที่จะสะท้อนสนองตอบและเป็นแนวร่วมอยู่กับการต้องการผลประโยชน์ของ
อำนาจภายนอกมากกว่าของชนในชาติ ทั้งนี้ เนื่องด้วยต้องตกอยู่ในความผูกพัน

อยู่กับกระแสการพัฒนาแบบพึ่งพาภายนอกเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทั้งในด้านกำลังทุน เทคโนโลยี และวัตถุดิบ วิกฤตทางการเงินล่าสุดเป็นเพียงสถานการณ์ต่อย้ำฐานะความผูกพันและการพึ่งพาที่เป็นอยู่ก่อนแล้วโดยพื้นฐาน ในสถานการณ์ช่องว่างทางอำนาจรัฐภายในเช่นนี้ สหประชาชาติก็จะทำหน้าที่เป็นตัวถ่วงดุลพิทักษ์ความชอบธรรมและอธิปไตยแห่งชนในชาติในความสัมพันธ์ต่ออำนาจภายนอกอย่างน้อยก็ในระดับหนึ่ง

ไม่แต่เท่านั้น ประเด็นพิทักษ์ความชอบธรรมและอธิปไตยในความสัมพันธ์ต่ออำนาจภายนอกที่ว่านี้ ยังมีส่วนเกี่ยวโยงไปถึงประเด็นปัญหาของสิ่งที่กำลังโจษจันกล่าวขวัญเรียกกันว่า Good Governance ภายในรัฐ คำแปลปกติธรรมดาก็คือ ระบบการปกครองที่ดีนั่นเอง ซึ่งไม่ใช่เพียงในความหมายที่มองเห็นในแวตวงแคบๆ แบบ “การปกครองโดยคนดี โปร่งใส ตรวจสอบได้” เท่านั้น หากโดยสาระหมายถึง การปกครองที่สะท้อนและตอบสนองปัญหาความต้องการพื้นฐานของคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่น และตรงนี้เองที่ เรื่องของสิทธิมนุษยชนเข้ามามีบทบาทหน้าที่สำคัญที่จะสร้างเสริมให้การปกครองที่ดี หรือ Good Governance ที่ว่านี้ เป็นไปได้ กล่าวคือ บทบาทหน้าที่ของสิทธิมนุษยชนในฐานะเป็นหลักประกัน และปัจจัยเชื่อมโยงระหว่างการปกครองที่ดี กับ ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์²⁴ หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์กับสิทธิมนุษยชนประกอบเป็นสองด้านของเหรียญอันเดียวกัน และถือเป็นเกณฑ์มาตรฐานวัดการปกครองที่ดี เกณฑ์คุณค่าในเรื่อง “ความโปร่งใส ตรวจสอบได้” ที่มักใช้อ้างอิงกัน จะต้อง

²⁴ Joseph A. Camilleri อ้างแล้ว หน้า 39-40.

ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหรียญสองด้านที่ว่านี้ ไม่ใช่จำกัดอยู่แต่เพียงที่คุณสมบัติ
เรื่อง “คนดี คนไม่ดี” เท่านั้น และทั้งหมดนี้ ก็คือความหมายในอีกมิติหนึ่ง
คือในมิติบทบาทหน้าที่ของสิทธิมนุษยชน ซึ่งโครงการวิจัยฯ นี้คำนึงถึงและให้
การยอมรับนับถือ

สิทธิมนุษยชนไทย ในสถานการณ์สากล
มองจากฐานเหตุและผลในตนเอง
พลวัตประวัติศาสตร์วัฒนธรรมนำประเด็น
เห็นสิทธิมนุษยชน ด้อย-เด่น ที่เป็นมา

บทผนวกที่ 2

สรุปข้อเสนอโครงการวิจัย เรื่อง “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล”

โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” นี้ เริ่มต้นด้วยคำถามเบื้องต้น 2 ข้อ ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน คือ ข้อแรก จะนิยามความหมายของสิทธิมนุษยชนในเชิงให้เป็นหลักคิดอย่างไรในฐานะเป็นหลักการแกนกลางที่สามารถใช้อ้างอิงร่วมกันได้ และข้อที่สอง บนพื้นฐานเชิงหลักคิดที่ว่าจะมองเห็นและจับประเด็น และปัญหาสิทธิมนุษยชนกันอย่างไร ให้เป็นรูปธรรมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและประวัติศาสตร์ การทำความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้จะเป็นการช่วยปูพื้นฐานไปสู่ความรู้ที่เป็นจริง พร้อมทั้ง การกำหนดระเบียบวาระที่เหมาะสมและตรงประเด็น สำหรับการศึกษาค้นคว้าที่สร้างสรรค์ และการกำหนดหลักนโยบายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การปกป้องและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนได้เป็นไปอย่างสัมฤทธิ์ผล

โครงการวิจัยฯ นี้ ยึดถือคนและคุณค่าของคนเป็นแกนกลาง และเพราะฉะนั้น จึงถือว่า สิทธิมนุษยชนเป็นสมบัติที่ติดตัวแนบเนื่องอยู่ในธรรมชาติ

ของมนุษย์เอง หลักการข้อนี้ เป็นที่ยอมรับและสอดคล้องต้องกัน ทั้งทางด้าน
สำนักความคิดเสรีนิยมของตะวันตก และในหลักคำสอนพุทธศาสนา มนุษย์
โดยธรรมชาติในฐานะสิ่งมีชีวิต มีพลังภายในของตนเองที่จะเติบโตและพัฒนา
ตนเอง ในโลกทัศน์ทางพุทธศาสนา ศักยภาพของคนเราที่จะบรรลุธรรมสูงสุด
เพื่อเข้าถึงชีวิตที่มีอิสรภาพและความสุข จึงสื่อความหมายรวมไปถึงสิทธิในการ
พัฒนาดตนเองด้วย ในความหมายของการพัฒนาดตนเองเช่นว่านี้เอง สิทธิมนุษย
ชนจึงพึงเป็นที่เข้าใจในแง่เป็นกระบวนการ กล่าวคือ เป็นกระบวนการอันทรง
พลวัตอยู่ในตัวเองที่จะจัดการกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม มีความแตกต่างสำคัญเกี่ยวกับหลักความคิด เรื่อง
“ตนเอง” ที่เห็นควรชี้แจงโดยสังเขปในที่นี้ กล่าวคือ ในแนวความคิดเสรีนิยม
ของตะวันตก คนถือเป็นตนเองแบบปัจเจกและเด็ดขาด แต่ในหลักทางพุทธ
ศาสนา ถือคุณค่าของคนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งรวมอยู่ในกระบวนการชีวิตของเพื่อน
มนุษย์อื่นๆ ด้วยกัน อย่างที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า สิทธิปัจเจกนิยมได้
เป็นไปอย่างสุดโต่งจนกลายเป็นเครื่องบั่นทอนทำลายในโลกทุกวันนี้ ดังนั้น
แม้ภายในแวดวงปัญญาชนของตะวันตกเอง จึงเกิดมีเสียงเรียกร้องมากขึ้น
ให้มีการคิดทบทวนเรื่องของสิทธิปัจเจกนิยมและเสรีนิยม แล้วขณะนี้ ก็ได้มี
การเสนอแนะขึ้นมาบ้างแล้วให้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับคนเสียใหม่ ไม่ใช่ในฐานะ
บุคคลปัจเจกอย่างที่เคยเข้าใจและยึดถือกันมา หากแต่ในฐานะ “บุคคลใน
ชุมชน” ไม่ต้องสงสัยเลยว่า หลักความคิดใหม่ว่าด้วยคนทำนองนี้ย่อมจะมี
นัยสำคัญอย่างใหญ่หลวงต่อการปฏิบัติและวิจารณ์ญาณเกี่ยวกับเรื่องสิทธิ
มนุษยชนในอนาคต

การตั้งหัวเรื่องโครงการวิจัยว่า “สิทธิมนุษยชนไทย” ไม่ได้มุ่งที่จะสื่อ
ความหมายไปในเชิงว่าเป็นเรื่องสิทธิเฉพาะแบบไทยๆ หรือว่าแยกตัวออกจาก

แนวความคิดและปฏิบัติอื่นๆ โดยทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน หากเพียงแต่ มุ่งที่จะเป็นความพยายามส่วนหนึ่งที่จะคิดค้นถึงทั้งจุดอ่อน และจุดแข็งจากภายในระบบค่านิยมและประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมไทยและเอเชียเอง เป็นที่ชัดเจนว่า พุทธศาสนา มีอะไรมากมายที่จะให้ความกระจ่างในประเด็นเรื่องนี้ ด้วยแนวทางเช่นนี้ เป็นที่หวังว่า จะสามารถมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ และสร้างเสริมต่อองค์ความรู้และหลักปฏิบัติที่มีอยู่ รวมทั้งหลีกเลี่ยงจุดผิดพลาดของลัทธิตะวันตกนิยม ซึ่งกำลังเป็นอิทธิพลครอบงำมากเกินไปในเรื่องของสิทธิมนุษยชน ความพยายามศึกษาวิจัย เช่นว่านี้ไม่ใช่เป็นเรื่องต่อต้านหรือ ปฏิเสธมรดกสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมของตะวันตก ดังที่ปรากฏในปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและบรรดาอนุสัญญาและกติการะหว่างประเทศอื่นๆ ที่มีตามมา แต่เป็นความพยายามที่จะย้อนถึงกระแสแนวโน้มทางปัญญาความคิดในปัจจุบันในอันที่จะแสวงหาจุดยืนทางวัฒนธรรมและแนวทางที่หลากหลายขึ้นต่อปัญหาสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีเสียงเรียกร้องพูดถึงกันมากขึ้น ถึง “แนวทางพหุสัณฐานอารยธรรม” ซึ่งจะเป็นการเปิดหนทางให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางความคิดและปฏิบัติที่เป็นมรดกเป็นผลและเป็นพลวัตขึ้น ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์เช่นว่านี้ ความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชน ก็จะได้ขยายวงกว้างขวางออกไป และเข้าสู่ทิศทางของความเป็นสากลโดยแท้จริง บนพื้นฐานของหลักการแกนกลางว่าด้วยสิทธิในการพัฒนาตนเอง ดังกล่าวข้างต้น คำว่า “สิทธิมนุษยชนไทย” มีความมุ่งหมายที่จะมีส่วนร่วมสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้อันเป็นสากลของพัฒนาการสิทธิมนุษยชนเช่นว่านี้ ในท่ามกลางของความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ความจริงมีอยู่ว่า สังคมไทยได้ดำเนินมาถึงจุดหนึ่งในประวัติศาสตร์ ซึ่งต้องการการคิดทบทวนอย่างลึกซึ้งซึ่งจริงจังก่เกี่ยวกับความหมายและขอบข่าย

ของสิทธิมนุษยชน เศรษฐกิจไทยถูกผนวกเข้าไปในศูนย์อำนาจของโลกภายใต้การครอบงำของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตกนานมาแล้ว ในนามของเศรษฐกิจและตลาดเสรี การเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรมหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ยังผลให้เกิดสภาวะความยากจนและการล่มสลายของชนบท เสี่ยงประห้วงเรียกร้องความเป็นธรรมและมาตรการแก้ไขทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดขึ้นมากมาย แต่ทว่า ปัญหาทั้งหมดเหล่านี้และสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม ก็ต้องสลายไปในยุคของสงครามเย็นและการขัดแย้งต่อสู้ทางอุดมการณ์ ซึ่งพากันไปมุ่งเน้นกันอยู่ที่เรื่องของสิทธิราษฎรและการเมืองเป็นสำคัญ

แต่บัดนี้ สงครามเย็นก็ได้สิ้นสุดลงไปแล้ว หลังการพังทลายของกำแพงเบอร์ลินและการแตกสลายของจักรวรรดิคอมมิวนิสต์ การเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญกำลังเกิดขึ้นในด้านของเศรษฐกิจ กล่าวคือ การรวมศูนย์อำนาจเศรษฐกิจโลกได้กระชับกระจุกตัวยิ่งๆ ขึ้นไปอีก จากการขยายตัวเติบโตใหญ่ของกลุ่มบริษัทข้ามชาติ และสถาบันการเงินระหว่างประเทศ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ สังคมและเศรษฐกิจไทยถูกกดดันให้จำต้องโอนอ่อนตามกระแสพายุของการเปลี่ยนแปลงก้าวสำคัญที่รัฐบาลไทยชุดต่างๆ ถือปฏิบัติกันมา ก็คือ การเปิดเสรีทางการค้าและการเงิน แต่แล้วมีขำมินาน ความเพื่องฟูทางเศรษฐกิจต้องแตกสลายลง เกิดเป็นปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจการเงิน ผลก็คือ ประเทศไทยต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจควบคุมของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตกโดยผ่านทางโครงการเงินกู้ปรับโครงสร้างของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ไอ.เอ็ม.เอฟ ยิ่งกว่านั้น นอกเหนือไปจากพลังอำนาจทางเศรษฐกิจและการเงินที่ว่อนแล้ว ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีชีวภาพ ยังจะเกื้อหนุนให้อำนาจครอบครองสัมฤทธิ์ผลยิ่งๆ ขึ้นไปอีก รวมไปถึงอำนาจครอบครอง

ของต่างชาติเหนือทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรธรรมชาติเขตร้อนอื่นๆ ทั้งนี้ โดยอาศัยระบบสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา อันเป็นศาสตราวุธของตะวันตก ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ ย่อมจะยังผลความสูญเสียร้ายแรงต่อการดำรงชีวิตของประชาชนคนไทยทั้งมวลในชุมชนท้องถิ่น และนั่นก็คือ ปัญหากระทบต่อสิทธิในชีวิตของคนอันเป็นหลักการสากล

คู่ขนานกันไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าว สังคมการเมืองไทยได้เข้าสู่การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง กระแสขบวนการปฏิรูปการเมืองก่อตัวขึ้นและขยายวงออกไปพร้อมด้วยการเติบโตของชนชั้นกลางภาคธุรกิจเอกชน และลงเอยด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2540 ฉบับใหม่ ซึ่งดูจะมีส่วนสนองตอบทั้งทางด้านการเรียกร้องต้องการอำนาจของประชาคมธุรกิจในเมือง และทางด้านการเรียกร้องสิทธิของชุมชนท้องถิ่นด้วยในขณะเดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงทั้งหลายเหล่านี้ ทั้งในระดับระหว่างประเทศและภายในประเทศมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย ว่ากันตามจริงแล้ว กรณีของประเทศไทยอาจถือได้ว่า ประกอบเป็นส่วนหนึ่งของกระแสแนวโน้มของโลก ในกระแสการเปลี่ยนแปลงที่วุ่นวายนี้ มีอย่างน้อย 3 ด้านหลักๆ ที่มีผลกระทบต่อสถานการณ์สิทธิมนุษยชนทั้งในระดับสากลและภายในสังคมไทย ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันคือ:

- ประการแรก เมื่อสงครามเย็นและการขัดแย้งต่อสู้ทางอุดมการณ์สิ้นสุดลง จุดเน้นเรื่องสิทธิมนุษยชน ย่อมจะปรับเปลี่ยนไปจากทางด้านของสิทธิราษฎรและสิทธิทางการเมือง ไปสู่ทางด้านของสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม นอกจากนั้น สำหรับสังคมฐานทรัพยากรชนบทเขตร้อนอย่างเช่นประเทศไทยเรา สิทธิมนุษยชนประเภทหลัง ย่อมจะมีขอบข่ายความหมายที่

กว้างไกลกว่าเรื่องของมาตรการสวัสดิการสังคมอย่างในสังคมอุตสาหกรรม ในกรณีของสังคมไทย สิทธิชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ย่อมจะเป็นประเด็น สำคัญขึ้นมาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

- ประการที่สอง เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ขยายวงเขตกว้างใหญ่ไพศาล อย่างที่เห็นๆ กัน จุดเน้นก็ย่อมมุ่งไปที่สถานะบทบาทของกลุ่มบริษัทข้ามชาติ และสถาบันการเงินระหว่างประเทศมากขึ้นๆ นอกเหนือไปจากเรื่องของรัฐและ รัฐบาล ในฐานะเป็นตัวการก่อเหตุละเมิดสิทธิมนุษยชน ความเป็นจริงข้อนี้ ชวน ให้ต้องตั้งคำถามถึงฐานะความชอบธรรมของหลักอุดมการณ์ที่อ้างตัวเองว่าเป็น เศรษฐกิจและตลาดเสรี รวมไปถึง อนาคตของพัฒนาการประชาธิปไตยบนพื้น ฐานของสิทธิมนุษยชนด้วย

- ประการที่สาม ในเมื่อคุณค่ามนุษย์เป็นที่ยอมรับกันเป็นหลักการสากล และประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นเป็นที่ประจักษ์รู้เห็นกันอยู่โดยทั่วไป ความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชนก็ย่อมจะต้องขยายวงอย่างเป็นพลวัต ออกไปจากเรื่องของหลักการปัจเจกนิยม เรื่องของทรัพย์สินส่วนบุคคล และ เรื่องของนิติธรรม ซึ่งประกอบเป็นองค์ความรู้ส่วนหนึ่งจากวัฒนธรรมในประ-
สภการณ์ประวัติศาสตร์ตะวันตกโดยเฉพาะ นั่นก็คือ เกิดความจำเป็นที่จะต้อง คิดค้นหาหนทางที่จะทำให้การปกป้องและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนสามารถเป็น ไปได้อย่างรอบด้านจริงๆ นอกเหนือไปจากวิธีการบังคับใช้ทางศาลยุติธรรมแบบ ตะวันตก ตัวอย่างที่พอเห็นได้ก็อย่างเช่น มาตรการทางด้านนโยบายสังคม และเผยแพร่การศึกษาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน เป็นต้น โครงการวิจัยเรื่อง “สิทธิ มนุษยชนไทย” นี้มีเจตนารมณ์ที่จะมีส่วนสร้างเสริมองค์ความรู้ใหม่ เช่นว่านี้ เพื่อว่าเรื่องของสิทธิมนุษยชน จะได้มีพัฒนาการไปสู่ความเป็นสากล ยิ่งๆ ขึ้น ตามลำดับ

บนพื้นฐานของหลักความคิดว่าด้วย สิทธิในการพัฒนาตนเอง และ ด้วยเหตุปัจจัยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาข้างต้น อาจแยกแยะจับประเด็น ปัญหาสิทธิมนุษยชนได้เป็น 6 หัวข้อเรื่องใหญ่ๆ ครอบคลุมตั้งแต่ระดับโลก ลงไปสู่ระดับชาติและท้องถิ่น ได้ดังนี้

- (1) พัฒนาการบรรษัทข้ามชาติและสถาบันการเงินระหว่างประเทศ และผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและกระบวนการประชาธิปไตยในประเทศไทย
- (2) พื้นฐานทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ไทย/เอเชีย เกี่ยวกับ พัฒนาการสิทธิมนุษยชน รวมไปถึงสภาวะความรู้ของนิติศาสตร์ ไทย
- (3) กระบวนการประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญในท่ามกลาง กระแส โลกาภิวัตน์
- (4) ชุมชนและการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น รวมถึงสิทธิของชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ในการพัฒนาพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน
- (5) ผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนจากเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร และ เทคโนโลยีชีวภาพ รวมทั้งปัญหาระบบสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา
- (6) ปัญหาความยากจน และกรณีกลุ่มคนด้อยโอกาสจาก ผลกระทบ ของโครงการพัฒนาต่างๆ ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน

บนพื้นฐานของแนวทางพิจารณาประเด็นปัญหาดังกล่าวมาโดยย่อตั้งแต่ต้น และภายใต้ความจำกัดในด้านสภาวะความรู้ที่เป็นอยู่กับทางด้านกำลัง บุคลากรทางวิชาการและภาคปฏิบัติ พอจะประมวลเป็นแนวประเด็นและเค้าโครงเรื่องวิจัยตามที่คณะผู้วิจัยเสนอได้ในขั้นนี้รวม 9 หัวข้อ ดังนี้

เศรษฐกิจเสรี การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และผลกระทบต่อสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทย

หัวหน้าคณะวิจัย: ดร.ศรีประภา เพชรหมิศรี มหาวิทยาลัยมหิดล

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีทุนนิยม โดยเฉพาะที่ใช้มาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ที่ทำให้ประเทศไทยเปิดเสรีทางการค้า การลงทุนและการเงิน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมขึ้นในประเทศอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น สิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นประเด็นที่มีพลวัตและมีปฏิสัมพันธ์กับเหตุการณ์และประวัติศาสตร์ในแต่ละขณะก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย และเป็นที่มาของคำถามที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีทุนนิยมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องสิทธิมนุษยชนอย่างไร วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจการเงินและการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ มีผลกระทบอย่างไรต่อสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมของประชาชน มาตรการของรัฐซึ่งนำมาใช้ตามเงื่อนไขเงินกู้ของสถาบันการเงินระหว่างประเทศมีส่วนในกระบวนการละเมิดสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาของประชาชนอย่างไร ในภาวะวิกฤต ประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่ไม่ยอมจำนนต่อสภาพมีวิธีการและแนวทางในการเผชิญปัญหาการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างไร และอะไรจะเป็นแนวทางและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหา

เพื่อตอบคำถามข้างต้น และเพื่อทำความเข้าใจและประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้น กับเพื่อศึกษา สืบรวจ และประเมินว่าใครได้ใครเสียจากการพัฒนาเศรษฐกิจ และอะไรเป็นผลกระทบจากการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค คณะผู้วิจัย

จึงเลือกที่จะศึกษาวิจัย เรื่อง เศรษฐกิจเสรี การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และผลกระทบต่อสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทย บนพื้นฐานความคิดที่ว่า ความขัดแย้งในโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมไทย ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต และสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นเรื่องของพลวัตที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับสภาพความเป็นจริงทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

การวิจัยจะครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวกับนโยบาย และแผนของการพัฒนาเศรษฐกิจในสังคมไทยภายใต้กลไกเศรษฐกิจเสรีทุนนิยม การทบทวนนโยบาย เจื่อนไขและมาตรการของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาตนเองของประชาชน โดยเฉพาะสิทธิในการศึกษา การมีงานทำ การได้รับการรักษาพยาบาล การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการเรียกร้องสิทธิ รวมทั้งการเผชิญปัญหา การถูกละเมิดสิทธิของคนกลุ่มต่างๆ โดยคาดว่าจะองค์ความรู้และผลการวิจัยที่ได้รับจะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการนำเสนอแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคำนึงถึงปัญหาสิทธิมนุษยชน และสามารถถ่ายทอดไปสู่กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องได้อย่างกว้างขวาง

นโยบายการพัฒนาของรัฐกับการละเมิดสิทธิชุมชนชนบท

หัวหน้าคณะวิจัย: ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความสำคัญของปัญหา

งานวิจัยชิ้นนี้ ต้องการศึกษาสถานภาพสิทธิมนุษยชนในชนบท โดยมีฐานคิดว่า การศึกษาสถานภาพสิทธิมนุษยชนจำเป็นต้องพิจารณาจากบริบททางสังคมการเมืองซึ่งกำหนดระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจของแต่ละสังคม และการเปลี่ยนแปลงบริบทดังกล่าวในยุคสมัยหนึ่งๆ การศึกษาปัญหาสิทธิ

มนุษย์ชนในสังคมไทยจึงต้องให้ความสนใจต่อกระแสของการพัฒนา ปัญหาความยากจน งานวิจัยที่ผ่านมา มักให้ความสนใจต่อสิทธิของคนในชนบทในแง่ของสิทธิทางเศรษฐกิจและทางแพ่งโดยศึกษาเฉพาะปัญหาความยากจนที่วัดจากการขาดแคลนของปัจเจกบุคคลคนในความต้องการพื้นฐานเป็นด้านหลัก

แต่ในปัจจุบัน สถานการณ์การพัฒนาที่รัฐและภาคธุรกิจได้รุกเข้าไปใช้ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าของชุมชนชนบทอย่างกว้างขวางได้ก่อให้เกิดสภาพความยากจนที่มากกว่าความขาดแคลนด้านวัตถุและความจำเป็นด้านพื้นฐาน แต่เป็นความยากจนที่เกิดจากความด้อยอำนาจ ด้อยโอกาสในการพัฒนา และขาดการรับรองสิทธิของชุมชนชนบทในการเป็นเจ้าของและการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน การละเมิดสิทธิชุมชนดังกล่าวได้เป็นอุปสรรคที่ขัดขวางสิทธิในการพัฒนาตนเองของมนุษย์ในฐานะที่ต้องอาศัยเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมธรรมชาติและความสัมพันธ์ภายในชุมชนในการพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นจึงเป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลในฐานะที่อยู่ในชุมชน หรือเป็นการละเมิดสิทธิชุมชน และเป็นการละเมิดทั้งในแง่สิทธิทางแพ่งและทางการเมืองที่สัมพันธ์โดยตรงกับสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม

ดังนั้น การศึกษาการละเมิดสิทธิชุมชนซึ่งเกิดจากนโยบายการพัฒนาของรัฐในชุมชนชนบท จะช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้ และองค์ความรู้ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของสังคมไทยในสถานการณ์ปัจจุบันอย่างรอบด้าน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาทำความเข้าใจสิทธิชุมชนที่เื้อต่อสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิในการ

พัฒนาตนเองในบริบทของสังคมไทย โดยพิจารณาว่า การพัฒนาตนเองของชุมชนอย่างมีอิสระดังกล่าว มีเงื่อนไข องค์ประกอบ และกระบวนการอย่างไร และพิจารณาว่า การละเมิดสิทธิชุมชนโดยนโยบายการพัฒนาของรัฐ มีกระบวนการละเมิดหรือปิดกั้นสิทธิชุมชนอย่างไร ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร และอะไรคือต้นเหตุ หรือรากเหง้าที่มาของนโยบาย และโครงสร้างของรัฐที่ก่อปัญหา

เอเชียวิถีกับสิทธิมนุษยชนบนรากฐานวัฒนธรรม

หัวหน้าคณะวิจัย: อาจารย์วรศักดิ์ มหัทธโนบล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในห้วงไม่ต่ำกว่าหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา สถานการณ์โลกได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมา และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อเชื่อมโยงไปถึงบริบทต่างๆ อย่างรวดเร็วและรุนแรง สิ่งที่น่าทึ่งและโดดเด่นยิ่งก็คือ ปรากฏการณ์การรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองจากที่เคยเผชิญหน้ากันระหว่างโลกทุนนิยมกับโลกสังคมนิยม มาเป็น การรวมศูนย์อำนาจที่ว่านั้นมาอยู่ที่โลกทุนนิยมอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่โดดเด่นดังกล่าวนี้ได้ส่งผลอย่างน้อย ๒ ประการ คือ หนึ่ง - รัฐในแทบทุกส่วนของสังคมโลก จำต้องนำตัวเองเข้ามาขึ้นต่อระบบเศรษฐกิจการเมืองที่มหาอำนาจทุนนิยมตะวันตกเป็นผู้กำหนดมากขึ้น และ สอง - ได้เกิดการเผชิญหน้าแบบใหม่ระหว่างตะวันตกกับตะวันออกในประเด็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมการเมืองขึ้นมาใหม่โดยที่รัฐทั้งสองซีกโลกต่างมีระบบเศรษฐกิจที่ไม่ต่างกันมากนัก

ข้อเท็จจริงดังกล่าวได้ส่งสะท้อนมาถึงประเด็นสิทธิมนุษยชนขึ้นมาอย่างน้อยก็ในฐานะที่เป็นหัวข้อหนึ่งของการวิวาทะระหว่างตะวันตกกับตะวันออก เหตุผลของตะวันตกมีความแข็งชัดตามที่ปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอยู่แล้ว แต่กล่าวสำหรับตะวันออกนั้น เหตุผลสำคัญอยู่

ที่การอ้างถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกับสังคมตะวันตกจนไม่อาจมีหรือสร้างสิทธิมนุษยชนขึ้นในสังคมของตนอย่างที่ตะวันตกคาดหวังได้ ประเด็นก็คือว่า เหตุผลของตะวันออกที่อ้างถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั้นเป็นเหตุผลที่เห็นได้ชัดอยู่แล้วในบริบทอื่นๆ แต่กล่าวสำหรับในบริบทสิทธิมนุษยชนแล้ว นับว่าน่าสนใจต่อการศึกษาวิจัยไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อสามารถเชื่อมโยงวัฒนธรรมตะวันออกโดยรวมมาสังเคราะห์สังคมไทยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของตะวันออก การเชื่อมโยงที่สำคัญที่สุดก็คือการชี้ให้เห็นว่า บนพื้นฐานวัฒนธรรมที่ว่านั้น สังคมไทยมีประเพณีในการพิจารณาเรื่องที่ว่าด้วยสิทธิอย่างไรบ้าง และประเพณีดังกล่าวมีพัฒนาการเชิงประวัติศาสตร์อย่างไรบ้าง เหตุฉะนั้นหัวข้อโดยรวมที่พึงศึกษาอาจแยกได้ดังนี้ **หนึ่ง** - รากฐานวัฒนธรรมที่ศึกษาผ่านแนวคิดตะวันออกที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย **สอง** - รากฐานวัฒนธรรมไทยในกระแสพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ **สาม** - สิทธิในประเพณีไทย **สี่** - สิทธิมนุษยชนบนรากฐานวัฒนธรรมไทยหลังการปฏิวัติสยาม 2475 และ **ห้า** ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนสยาม

ความคาดหวังสูงสุดของการศึกษาวิจัยตามประเด็นหัวข้อดังกล่าว อยู่ตรงที่การชี้ให้เห็นถึงสิทธิมนุษยชนไทยบนรากฐานวัฒนธรรมที่เป็นเฉพาะของตน ผลการศึกษาที่ว่านี้จะมีประโยชน์ไม่น้อยในการวางพื้นฐานสิทธิมนุษยชนไทยในอนาคตได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด ทั้งนี้ โดยให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นเป้าหมายสูงสุด

สิทธิมนุษยชนในประวัติศาสตร์ความคิดของสังคมไทย

หัวหน้าคณะวิจัย: ผศ.ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โครงการวิจัยย่อนี้มีจุดหมายที่จะทำการศึกษา และค้นคว้าจากประวัติศาสตร์และการปฏิบัติในสังคมไทยที่ผ่านมา เพื่อสรุปสังเคราะห์และวิพากษ์ให้เห็นถึงการก่อรูปของแนวคิดและมโนทัศน์ไปถึงการปฏิบัติเรื่องสิทธิมนุษยชนในประสบการณ์ของสังคมไทย ท่ามกลางกระบวนการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในยุคสมัยใหม่หรือการทำให้ทันสมัย โดยมุ่งสร้างกรอบและตรรกะของความคิดทางสังคมและการเมืองบนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยขึ้นมา ที่สามารถตรวจสอบและเปรียบเทียบกับประเด็นปัญหาพัฒนาการของมโนทัศน์สิทธิมนุษยชนในวัฒนธรรมตะวันตกได้ ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายระยะยาวที่จะสร้างองค์ความรู้ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย ขึ้นมาอย่างเป็นระบบและให้ใกล้เคียงกับการเป็นทฤษฎีว่าด้วยสิทธิในสังคมไทยในที่สุด

แนวความคิดที่จะใช้ในการวิจัย มองว่าแม้สิทธิจะเน้นที่ศักยภาพของมนุษย์ที่เริ่มต้นที่ตนเองเป็นใหญ่ แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธสังคมและชุมชนอันเป็นสภาวะทางภาววิสัยที่ทำให้มนุษย์สามารถใช้และพัฒนาเปลี่ยนแปลงอัตวิสัยของตนเองที่เป็นจริงได้ กล่าวในที่สุดแล้ว ความหมายและความสำเร็จของสิทธิจะเกิดขึ้นได้ก็แต่ในสังคมหรือชุมชนเท่านั้น

ประเด็นที่น่าคิดจึงได้แก่ ลักษณะปฏิสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์สิทธิกับลักษณะของสังคม

โจทย์หรือหัวข้อของการวิจัยศึกษา ได้แก่

- 1) การค้นหามโนทัศน์เรื่องสิทธิในอดีตนั้น มีความสัมพันธ์กับค่านิยมความเชื่อเรื่องชุมชนหรือสังคมอย่างไร
- 2) บทบาทของสิทธิในการสร้างมิติของความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นมา แสดงออกอย่างไร
- 3) ปัญหาและบทบาทของปัจเจกชนในมโนทัศน์สิทธิมนุษยชน

- 4) แนวคิดและมโนทัศน์ของการพัฒนาตัวตน (self) และอัตลักษณ์ (identity) ของตนในสังคม
- 5) สิทธิมนุษยชนในฐานะของวาทกรรมหรือปรัชญาทางจริยธรรม ที่วางอยู่บนมนุษยภาพ ไม่ใช่อุดมการณ์ทางการเมืองและลัทธิ เฉพาะกลุ่มและวัฒนธรรมหรือพื้นที่

การปฏิรูปสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

หัวหน้าคณะวิจัย: ดร.วีระ สมบูรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความสำคัญของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ อันได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต และเทคโนโลยีสารสนเทศในด้านอื่นๆ เป็นสิ่งที่ไม่ใคร ปฏิเสธได้ในปัจจุบัน แต่การที่สื่อต่างๆ เหล่านี้จะส่งผลในทางใดต่อมนุษย์โดยรวม ยังเป็นเรื่องที่น่าสงสัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเมื่อบรรษัทข้ามชาติจำนวน ไม่มากนัก เป็นผู้ถือครองและควบคุมจัดการสื่อทั้งหลายเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งย่อมจะมีผลต่อการเรียบเรียงข้อมูลข่าวสาร การส่งทอดข่าวสาร และการ กำหนดประเด็นของสารสนเทศ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยนัยนี้ ความเข้าใจ ในเรื่องหลักการสิทธิมนุษยชนในแง่มุมต่างๆ รวมทั้งสิทธิมนุษยชนในด้านการ พัฒนา ก็น่าจะต้องได้รับการตรวจสอบและประเมิน เพื่อให้เกิดฐานความคิด ที่สามารถครอบคลุมสถานการณ์สากล ภายใต้อิทธิพลของอิเล็กทรอนิกส์ได้ มากยิ่งขึ้น

ในหลายสังคม และรวมทั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของสหประชา ชาติ ก็ได้เห็นความสำคัญของประเด็นดังกล่าวนี้ และได้มีความพยายามทั้งใน ทางวิชาการและในทางปฏิบัติ ที่จะหาแนวความคิดและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม

สมต่อสถานการณ์ ในส่วนของสังคมไทยเราเอง ความเคลื่อนไหวที่สำคัญปรากฏ อยู่ใน มาตรา 40 ของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 ซึ่งเน้นการ ปฏิรูปการจัดสรรและจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบต่างๆ โดยมีความมุ่ง หมายที่จะให้เกิดประโยชน์ในทางสาธารณะให้มากที่สุด

โครงการวิจัยชิ้นนี้จะเป็นการสำรวจ ศึกษา และหาฐานความคิดที่เหมาะสม ทั้งในแง่ของสังคมไทยและบริบทของสถานการณ์สากลในด้านเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร ทั้งติดตามความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย ตามทิศทางที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยจะศึกษาภาพการณ์ที่สำคัญ 3 ด้านด้วยกัน คือ การจัดสรรทรัพยากรสื่อ การบริหารจัดการสื่อ และองค์ประกอบเชิง สัญญาวิทยา ส่วนวิธีศึกษาวิจัยจะประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสารและตัวบท แนวความคิด การติดตามและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ และการศึกษา วิเคราะห์ทางวาทกรรม

เนื่องจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในปัจจุบันมีความหลากหลาย และครอบคลุม รวมทั้งต้องการความชำนาญเฉพาะด้านมากขึ้น ขอบเขตของการวิจัยจึงจะ จำกัดอยู่ที่สื่อวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์เป็นหลัก โดยจะติดตามความ เคลื่อนไหวในช่วงที่โครงการวิจัยนี้ดำเนินการ 18 เดือน

ในส่วนของการเผยแพร่ผลงาน เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้จะเกี่ยวข้องกับ สื่อสารมวลชนโดยตรง จึงสามารถเผยแพร่ได้ในหลายทาง เพื่อกระตุ้นให้เกิด ความสนใจและผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายได้ต่อไป

กฎหมายสิทธิมนุษยชนกับเทคโนโลยีชีวภาพ

หัวหน้าคณะวิจัย: รศ.ดร.จักรกฤษณ์ ควรพจน์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

เทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) หมายความว่าความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิ่งมีชีวิตหรือกระบวนการทางชีวภาพในการเกษตรและอุตสาหกรรม ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการรวมวิธีการใช้สารสกัดจากสิ่งมีชีวิต เช่น เอนไซม์ (Enzyme) หรือเซลล์ (Cell) เพื่อการผลิตผลิตภัณฑ์ หรืออาจเป็นการใช้กระบวนการทางชีวภาพเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสิ่งมีชีวิต

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีชีวภาพได้ถูกนำไปใช้ในกิจกรรมหลายลักษณะ ในอุตสาหกรรมยา ผลิตภัณฑ์ยาจำนวนมากได้ถูกพัฒนาขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีชีวภาพ เหตุผลที่เทคโนโลยีชีวภาพได้รับความนิยมในอุตสาหกรรมยาก็เนื่องจากว่า ผลิตภัณฑ์ยาที่ผลิตขึ้นโดยใช้เทคโนโลยีดังกล่าวจะมีประสิทธิภาพในการบำบัดรักษา และก่อให้เกิดผลข้างเคียงน้อยกว่ายาที่ผลิตขึ้นโดยอาศัยกรรมวิธีทางเคมี

เทคโนโลยีชีวภาพก็ได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางในทางเกษตรกรรม เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการใช้กรรมวิธีทางพันธุวิศวกรรม (Genetic engineering) เพื่อปรับปรุงพันธุ์พืชหรือสัตว์ที่ให้ผลผลิตทางโภชนาการที่เพิ่มมากขึ้นหรือมีคุณภาพดีขึ้น นอกจากนี้ เทคโนโลยีชีวภาพยังได้ถูกนำไปใช้ในอุตสาหกรรมอาหารและในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วย

การนำเทคโนโลยีชีวภาพมาใช้ในทางอุตสาหกรรม ได้รับการตอบสนองทั้งในด้านบวกและด้านลบจากสังคม ปฏิกริยาในเชิงบวกนั้นโดยส่วนใหญ่มาจากบรรดาวิสาหกิจที่ทำธุรกิจเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีชีวภาพ แต่ในทางตรงกันข้าม การใช้และการศึกษาวิจัยเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตก็ได้รับการคัด

ด้านเป็นอย่างมากจากองค์กรต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะในด้านที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขอนามัยของมนุษย์ และผลกระทบทางสังคม และในด้านศีลธรรม

ผลกระทบของเทคโนโลยีชีวภาพที่มีต่อวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของผู้คนนั้นอาจประมวลสรุปได้เป็น 2 ประการสำคัญ คือ (1) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัย และ (2) ผลกระทบทางสังคมและศีลธรรม

สิ่งมีชีวิต หรือจุลชีพที่ถูกดัดแปลงโดยใช้กรรมวิธีทางเทคโนโลยีชีวภาพเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งลักษณะที่ว่านี้อาจเป็นภัยต่อสภาพแวดล้อมหรือเป็นโทษต่อสุขอนามัยของมนุษย์ นอกจากนี้ หากสิ่งมีชีวิตเหล่านี้หลุดรอดจากห้องปฏิบัติการไปสู่สภาพแวดล้อม ก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายที่ไม่อาจประมาณได้

เทคโนโลยีชีวภาพจะทำให้เกิดผลกระทบต่อความเชื่อ และค่านิยมของผู้คนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติในเรื่องชีวิต การเกิด การตาย ธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การศึกษาวิจัยเทคโนโลยีชีวภาพในปัจจุบันมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาทางชีวภาพของพืช สัตว์ และจุลชีพเท่านั้น งานวิจัยจำนวนมากเป็นการศึกษาเกี่ยวกับสรีระและกายภาพของมนุษย์ ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบในด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชน ขัดต่อหลักศีลธรรมและจริยธรรมในการแสวงหาผลกำไรจากมนุษย์

ในการนำเอาเทคโนโลยีชีวภาพไปประยุกต์ใช้ทางอุตสาหกรรมนั้น อาจก่อให้เกิดการฉกฉวยทรัพยากรพันธุกรรมและทรัพยากรชีวภาพของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งการกระทำดังกล่าวนับว่าเป็นการดักตวงผลประโยชน์จากผู้ยากไร้ สร้างระบบผูกขาดเหนือทรัพยากรชีวภาพในประเทศเขตร้อนทั่วโลก รวมทั้งก่อให้เกิดผลกระทบต่อโครงสร้างและระเบียบทางสังคมและกฎหมายของ

ประเทศต่างๆ

สิทธิเกษตรกรในประเทศไทย: กระบวนการเรียนรู้กับระบบเกษตรกรรม หัวหน้าคณะวิจัย : นายเดชา ศิริภัทร มุลนิธิข้าวขวัญ

สิทธิเกษตรกร (Farmers' Rights) ได้รับการนำเสนออย่างเป็นทางการในระดับนานาชาติ ตั้งแต่ พ.ศ.2532 โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO โดยมีความหมายจำกัดเฉพาะสิทธิด้านทรัพยากรพันธุกรรม (Genetic Resources) เท่านั้น จากนั้นเป็นต้นมา สิทธิเกษตรกรก็ได้รับความสนใจและมีความเคลื่อนไหวจากหลายฝ่ายทั้งด้านเสนอความหมายของสิทธิเกษตรกรให้สมบูรณ์และครอบคลุมมากขึ้น และด้านผลักดันให้เป็นข้อตกลงระดับนานาชาติเพื่อนำไปใช้อย่างเป็นทางการเช่นเดียวกับสิทธิอื่นๆ เช่น สิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืช (Plant Breeders' Rights- PBR) ซึ่งกำหนดให้ประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลก (WTO) นำไปออกเป็นกฎหมายบังคับใช้ในปี 2543 เป็นต้น

สำหรับประเทศไทยซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร และเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก (WTO) นั้นจะต้องออกกฎหมายคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชมาบังคับใช้ภายในปี พ.ศ.2543 ในชื่อ พ.ร.บ.คุ้มครองพันธุ์พืช ขณะนี้กฎหมายดังกล่าวกำลังอยู่ในระหว่างขั้นตอนการร่างเพื่อให้เสร็จทันตามกำหนด แต่กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิเกษตรกรยังไม่มีกรร่างแต่อย่างใด เพราะไม่มีข้อตกลงในระดับนานาชาติมากำหนด คาดว่า ในอนาคตอันใกล้ คงมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องกฎหมายสิทธิเกษตรกรจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะภาคเกษตรกรเอง จึงสมควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสิทธิเกษตรกรในประเทศไทยให้รอบด้าน และสามารถนำเสนอประกอบการผลักดันหรือดำเนินการออก

กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิเกษตรกรให้เป็นประโยชน์และเหมาะสมมากขึ้น

งานวิจัยเรื่องสิทธิเกษตรกรฉบับนี้ มุ่งศึกษาและนำเสนอภาพรวมของสิทธิเกษตรกรในประเทศไทย และศึกษาลงลึกเป็นพิเศษในด้านสิทธิการเรียนรู้และพัฒนากระบวนการของเกษตรกรไทย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญยิ่งด้านหนึ่งของสิทธิเกษตรกร เช่นเดียวกับสิทธิด้านทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีโครงการวิจัยควบคู่อยู่ในชุดงานวิจัย เรื่อง “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” นี้แล้ว

งานวิจัยชิ้นนี้ จะศึกษาวิจัยจากเอกสาร และเลือกกรณีศึกษาทั้งระดับครอบครัวและชุมชนเกษตรกรไทยในทุกภาค

สิทธิชุมชนและสิทธิเกษตรกรในทรัพยากรชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

หัวหน้าคณะวิจัย: นายวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ

เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย

ปัจจุบันทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเทศโลกที่สาม ได้กลายเป็นเป้าหมายสำคัญของบริษัทขนาดใหญ่/ประเทศอุตสาหกรรม ในฐานะที่เป็นแหล่งของวัตถุดิบและฐานความรู้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตร ยา อาหาร และอุตสาหกรรมชีวภาพสาขาอื่นๆ ประเมินการว่าเฉพาะสหรัฐอเมริกาประเทศเดียวนั้นได้ใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชและทรัพยากรชีวภาพเพื่อใช้ประโยชน์ในอุตสาหกรรมยา คิดเป็นมูลค่าสูงถึง 68,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ 3 ล้านล้านบาท ต่อปี โดยที่ประเทศซึ่งเป็นเจ้าของพันธุกรรมมิได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าที่ควรจะเป็น

ทรัพยากรชีวภาพส่วนใหญ่ หรือเกือบทั้งหมดนั้นอยู่ในประเทศโลกที่สาม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศเขตร้อน และในบริเวณป่าฝน ในขณะที่ประเทศอุตสาหกรรมซึ่งร่ำรวยเทคโนโลยีกลับขาดแคลนทรัพยากร ดังนั้นทำให้เกิดกระแสการผลักดันนโยบายทั้งในระดับโลก และระดับประเทศขึ้นเพื่อเข้ามาจัดการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้ข้อตกลงระหว่างประเทศต่างๆ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ข้อตกลงว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมในองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ และแม้แต่ข้อตกลงว่าด้วยการค้าที่เกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาในองค์การค้าโลก เป็นต้น

การผลักดันดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาพื้นบ้านขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากในท้ายที่สุดแล้วเกษตรกร และชุมชนท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนาคือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากสิ่งดังกล่าวมากที่สุด ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดคือตัวอย่างการใช้พันธุ์ข้าวในประเทศไทย ในขณะที่พื้นที่ปลูกข้าวร้อยละ 90 ของประเทศปลูกข้าวเพียง 15 สายพันธุ์นั้น ชาวปากเกอญอทางภาคเหนือของไทยไม่มีชุมชนกลับปลูกข้าวหลากหลายถึง 60 สายพันธุ์

ความขัดแย้งเกี่ยวกับสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในเรื่องดังกล่าว มีอยู่ในหลากหลายระดับ ทั้งได้แก่การขัดแย้งระหว่างสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นกับรัฐซึ่งรวมศูนย์อำนาจการบริหารจัดการเอาไว้มาอย่างยาวนาน และความขัดแย้งระหว่างชุมชนท้องถิ่นโดยรวมกับบริษัทขนาดใหญ่ และประเทศอุตสาหกรรมซึ่งต้องการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้โดยจะเห็นภาพสะท้อนในเรื่องดังกล่าวทั้งในระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศ

ในระดับประเทศ เกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นได้ต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิ

ของตนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งการพัฒนาในเรื่องอื่นๆ มาโดยต่อเนื่อง หากนับเริ่มต้นตั้งแต่กระแสเรียกร้องเรื่อง “ป่าชุมชน” เป็นต้นมา ขณะนี้เกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นได้เสนอแนวทางการเรียกร้องสิทธิของเขาอย่างเป็นรูปธรรมในหลายๆ กรณี เช่น การผลักดันร่างกฎหมายเพื่อคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การเรียกร้องให้มีกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชที่คุ้มครองเกษตรกรและสิทธิของชุมชน เป็นต้น กระแสดังกล่าวยังได้ถูกรองรับด้วยรัฐธรรมนูญปี 2540 แห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งระบุถึงสิทธิของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรชีวภาพในหลายมาตรา

ท่ามกลางสถานการณ์ข้างต้น งานวิจัยเรื่องสิทธิเกษตรกรและสิทธิชุมชนในทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเป็นทั้งเครื่องมือทางวิชาการที่จะให้สังคมได้เข้าใจเรื่องดังกล่าว และชี้แนวทางในการพัฒนาเรื่องดังกล่าว ในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ

- 1) เพื่อสร้างความเข้าใจต่อสังคมไทยในเรื่อง สิทธิชุมชนในทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลและความเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวทั้งในชุมชน ระดับประเทศ และระดับระหว่างประเทศ

- 2) เสนอแนวทางในการพัฒนากฎหมายและกำหนดนโยบายเรื่อง สิทธิชุมชนในทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 3) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ในการพัฒนาแนวความคิดและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิ ชุมชนในเรื่องทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเทศพัฒนา

**สิทธิชุมชนท้องถิ่น จากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์ปัจจุบัน: การศึกษา
เพื่อแสวงหาแนวทางนโยบายสิทธิชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย**

หัวหน้าคณะวิจัย: ศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.ชลธิรา สัตยารัตนา

มหาวิทยาลัยรังสิต

โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการวิจัยเครือข่ายทั่วประเทศ โดยสร้างเครือข่ายเป็นโครงการวิจัยย่อย ประสานความร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น ปัญญาชนท้องถิ่น ให้ร่วมวิจัยกับนักวิชาการที่สนใจปัญหาสิทธิชุมชนท้องถิ่น มุ่งทำการวิจัยพร้อมกันทั้ง 4 ภาค เพื่อสังเคราะห์ให้เห็น **ภาพรวมของปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนท้องถิ่นทั่วทุกภาคของประเทศไทย รวมทั้งในกรุงเทพมหานคร** สรุปข้อเรียกร้องและความต้องการของแต่ละชุมชน เพื่อแสวงหาและเสนอแนวทางนโยบายของรัฐ ต่อชุมชนท้องถิ่นในภาพรวม ตามบทบัญญัติสิทธิชุมชนท้องถิ่นในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน (พ.ศ.2540) กรณีศึกษาส่วนใหญ่จะสะท้อนให้เห็นปัญหา **การละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชนท้องถิ่นโดยกลไกรัฐและอำนาจรัฐ** ซึ่งทุกวันนี้ได้กลายเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นกันชินตาและดำตา จนกระทั่งเกิดความรู้สึกละอายใจ โครงการวิจัยนี้จะนำเสนอปัญหาดังกล่าว โดยใช้ “ชุมชน” เป็นสนามวิจัย ใช้ “**ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน**” ที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนนั้น เป็น “กรณีศึกษา” โดยจัดการบริหารโครงการวิจัยให้มีลักษณะเครือข่าย โยงใยปัญหาที่มีลักษณะท้องถิ่นให้เห็นเป็นภาพรวม ศึกษาแต่ละเฉพาะกรณีของบางชุมชน (Micro Units) พร้อมๆ กันไปกับการศึกษาปัญหาต่างๆ จากท้องถิ่นสู่ระดับชาติร่วมกัน (Macro Frame) เพื่อชี้ให้เห็นในระดับมหัพภาคว่าเป็น

ปัญหาวิจัยระดับชาติ ทั้งนี้จะมีวิธีการศึกษาแต่ละชุมชน ในมิติของประวัติศาสตร์ชุมชนเชิง “ชาติพันธุ์วรรณา” (ethnography) และ “ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์” (ethnohistory) ถ้าสามารถสืบสาน (reconstruct) ได้ แล้วศึกษาทำความเข้าใจแต่ละชุมชนในบริบทของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (local history) และรัฐประชาชาติ (nation-state) จากนั้นวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมืองอันเกี่ยวเนื่องด้วยนโยบายรัฐ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ รวมทั้งอาจโยงไปถึงระดับนานาชาติ ตามปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจริง ที่ขัดต่อครรลองชีวิต ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วัฒนธรรม และวิถีพัฒนาของชุมชน ในอันที่จะครองชีพและวิถีชุมชนอย่างเป็นปกติสุข

การวินิจฉัยปัญหาการล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชนและชุมชน จะใช้ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2540” เป็นเกณฑ์วินิจฉัย โดยเฉพาะ หมวด 3 ว่าด้วย “สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย”

บทผนวกที่ 3

ภูมิหลังพัฒนาการสิทธิมนุษยชน

นับตั้งแต่องค์การสหประชาชาติมีมติรับรองและประกาศ “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 ความสำคัญต้นตัวก็ได้แพร่ขยายวงกว้างขึ้นตามลำดับ จนถึงบัดนี้ กล่าวได้ว่า เป็นหลักความชอบธรรมที่ยึดถือกันทั่วโลก ยิ่งไปกว่านั้น หลักความชอบธรรมที่ว่านี้ ยังได้รับแรงเสริมส่งจากบรรดากติกาสัญญาระหว่างประเทศและปฏิญญาย่อยอื่นๆ ที่ทยอยออกตามมา ยังผลให้ สิทธิมนุษยชนมีสถานะเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายระหว่างประเทศ รวมความแล้ว หลักการสิทธิมนุษยชนนับเป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคตที่ไม่อาจหยุดยั้งได้

ประเด็นอยู่ที่ว่า มนุษย์เรา โดยเฉพาะสังคมไทยจะมีสติปัญญาสามารถคิดอ่านจัดการให้กระแสการเปลี่ยนแปลงที่ร่าเริงนี้เป็นไปอย่างราบรื่นและสันติอย่างไร

หลักการสิทธิมนุษยชนที่ยึดถือ และปฏิบัติกันในปัจจุบันมีสมมุติฐานที่

มาจากแหล่งอารยธรรมตะวันตก หากแต่ว่าหลักการอันประเสริฐอย่างเช่น สิทธิส่วนบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน และหลักนิติธรรม ซึ่งรวมเรียกว่า สิทธิราษฎร และสิทธิทางการเมือง ได้กลับกลายเป็นเครื่องมือศัตรูของลัทธิทุนอุตสาหกรรมนิยม แผ่ขยายพลอำนาจกระทำการลิดรอน ทำลายสิทธิเสรีภาพทั้งภายในและภายนอกสังคมโลกตะวันตก ปฏิบัติที่ตามมาตามลำดับ ก็คือเกิดการสำนึกตื่นตัว เรียกร้องสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิทธิกำหนดใจตนเอง หรือสิทธิปกครองตนเอง

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง การแผ่ขยายพลอำนาจกระทำในรูปแบบของ “ระเบียบโลกใหม่” โดยมีบริษัทข้ามชาติเป็นหัวหอก ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา นโยบายปล่อยเสรีทางการเงินได้ถูกใช้เป็นช่องทางให้บรรดาบริษัทข้ามชาติ รวมทั้งสถาบันการเงินการธนาคารระหว่างประเทศเข้าทำการครอบงำและกำกับควบคุมชีวิตเศรษฐกิจการเมืองของบรรดาประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย รวมทั้ง ประเทศไทยเราเอง ทั้งนี้ ในนามของหลักการ “เศรษฐกิจตลาดเสรี” วิกฤตเศรษฐกิจ การเงินในประเทศไทย และภูมิภาคเอเชีย นับเป็นผลผลิตสืบเนื่องมาจากขบวนการแผ่อำนาจครอบครองเศรษฐกิจโลกที่วุ่น

หลักการและวัตถุประสงค์ของชุดโครงการวิจัยฯ

ในสภาวะการณ์อันเสื่อมทรามของหลักการสิทธิมนุษยชนดังกล่าว ในแวดวงวิชาการนานาชาติต่างพากันตระหนักถึงจุดบอดของฐานความคิดในวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักปัจเจกนิยมอันสุดโต่ง ซึ่งกลายเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่จะใช้กำลังทุนทรัพย์ทำอะไรก็ได้ตามที่กำลังความสามารถจะอำนวยให้ โดยนัยนี้ จึงเริ่มเล็งเห็นถึงความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องทบทวน

ครีส์ตศตวรรษ 17-18-19 19-20 20-21

17-18

กระแส 'ลัทธิอนุตตรธรรม' / 'ลัทธิธรรมชาต' ≈

- ปฏิวัติอังกฤษ 1688
- ปฏิวัติอเมริกา 1776
- ปฏิวัติฝรั่งเศส 1789

ลัทธิราชรัฐ และการเมือง

นิเวศ

ลัทธิเกอติงกร
ลัทธิชุมชนท้องถิ่น
ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ

ลัทธิกำหนดใจตนเอง
สิทธิปกครองตนเอง
องค์การสหประชาชาติ
ปฏิญญาสากลสิทธิมนุษยชน

ลัทธิทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

ลัทธิอนุตตรธรรมนิยม ↔ ลัทธิสังคมนิยม ↔ รัฐสวัสดิการ

โลกาภิวัตน์ : เศรษฐกิจตลาดเสรี

- ลัทธิอาณานิคม (สงครามโลกครั้งที่ 1-2)
- ลัทธิระเบียบ (เศรษฐกิจ) โลกใหม่

กระแสลัทธิมนุษยชนตะวันตก

ปฏิสัมพันธ์เชิงธรรม

วัฒนธรรมเดี่ยว

วัฒนธรรมหลากหลาย

กระแสลัทธิมนุษยชนไทย/เอเชีย

วัฒนธรรมหลากหลาย

19-20

กระแสสังคมและวัฒนธรรมไทย/เอเชีย

คิดค้นถึงหลักการและเกณฑ์คุณค่าใหม่จากแหล่งอารยธรรมนอกโลกตะวันตก
ทั้งนี้ ไม่ใช่เพื่อปฏิเสธหรือทำลายล้างฐานความคิดอันสร้างสรรค์ของตะ
วันตก หากแต่เพื่อเสริมสร้างความสมดุลและบูรณาการของหลักการ
สิทธิมนุษยชนให้ได้มาซึ่งความชอบธรรมและสันติสุข โดยแท้จริง

ชุดโครงการวิจัยฯ นี้ มีเจตนารมณ์ที่จะคิดค้นแสวงหาในทำนองเดียว
กันจากแหล่งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของสังคมวัฒนธรรมไทยเราเองในฐานะ
เป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยังมีประเด็นปัญหาใน
มิติของชุมชน สังคม และนิเวศวิทยาที่จะต้องคำนึงถึง อย่างเป็นบูรณาการ
(ดังแสดงเป็นรูปร่างกลมในแผนภาพหน้า 337) เพื่อความมั่นคงและการพัฒนา
อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ โดยตั้งเป้าหมายของการศึกษาวิจัยไปที่เรื่องของ “สถานการณ์
สากล” กล่าวคือ พฤติกรรมของบรรดาบริษัทข้ามชาติและสถาบันเศรษฐกิจ
การเงินระหว่างประเทศ รวมถึงแนวนโยบายพัฒนาของรัฐ ซึ่งก่อปัญหาริด
รอนทำลายสิทธิมนุษยชนในยุคปัจจุบันและจะยังสืบเนื่องไปในสหัสวรรษหน้า

ในการนี้ ชุดโครงการวิจัย “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล”
จึงได้ตั้งวัตถุประสงค์หลักๆ ไว้ดังนี้:

1. ทบทวนและเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ ในเรื่องสิทธิมนุษยชน
2. ทำความเข้าใจและประเมินถึงผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนคนไทยจาก
กระแสเศรษฐกิจการเมืองโลก และหลักนโยบายรัฐ
3. วิเคราะห์ประเมินถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และ
สถาบันสังคมของไทย เพื่อการพัฒนาสิทธิมนุษยชนที่บูรณาการและ
สมดุล
4. ศึกษาวิเคราะห์เสนอแนวนโยบายคลี่คลายปัญหา เพื่อการพัฒนาที่
ยั่งยืนและสันติ

5. ศึกษาสู่ทางสื่อสาร ข้อมูลความรู้สู่ภาคปฏิบัติ ทั้งสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องและสาธารณชนโดยทั่วไป
6. ส่งเสริมและพัฒนาระบบสิทธิชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาตนเอง และจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ตามนโยบายแห่งรัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย

เค้าโครงและกระบวนการวิจัย

บนพื้นฐานของหลักการและวัตถุประสงค์ที่กล่าวมา และภายใต้ข้อจำกัดของกำลังทรัพยากร ชุดโครงการวิจัยฯ นี้จำแนกประเด็นวิจัยออกรวม 9 หัวข้อ ซึ่งครอบคลุมประเด็นปัญหาอย่างรอบด้านพอสมควรใน สถานการณ์ปัจจุบัน พร้อมทั้งกำหนดตัวผู้รับผิดชอบโดยเฉพาะดังนี้

- เศรษฐกิจเสรี การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และผลกระทบต่อสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในประเทศไทย
โดย ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี กับคณะ
- นโยบายการพัฒนาของรัฐกับการละเมิดสิทธิชุมชนชนบท
โดย ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง กับคณะ
- เอเชียวัดกับสิทธิมนุษยชนไทยบนรากฐานวัฒนธรรม
โดย อาจารย์วรศักดิ์ มหัทธโนบล กับคณะ
- สิทธิมนุษยชนในประวัติศาสตร์ความคิดของสังคมไทย
โดย ผศ.ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ กับคณะ
- การปฏิรูปสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย
โดย ดร.วีระ สมบูรณ์ กับคณะ
- กฎหมายสิทธิมนุษยชนกับเทคโนโลยีชีวภาพ

โดย รศ.ดร.จักรกฤษณ์ ควรพจน์ กับคณะ

- สิทธิเกษตรกรในประเทศไทย: กระบวนการเรียนรู้กับระบบเกษตรกรรม

โดย นายเดชา ศิริภัทร กับคณะ

- สิทธิชุมชนและสิทธิเกษตรกรในทรัพยากรชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

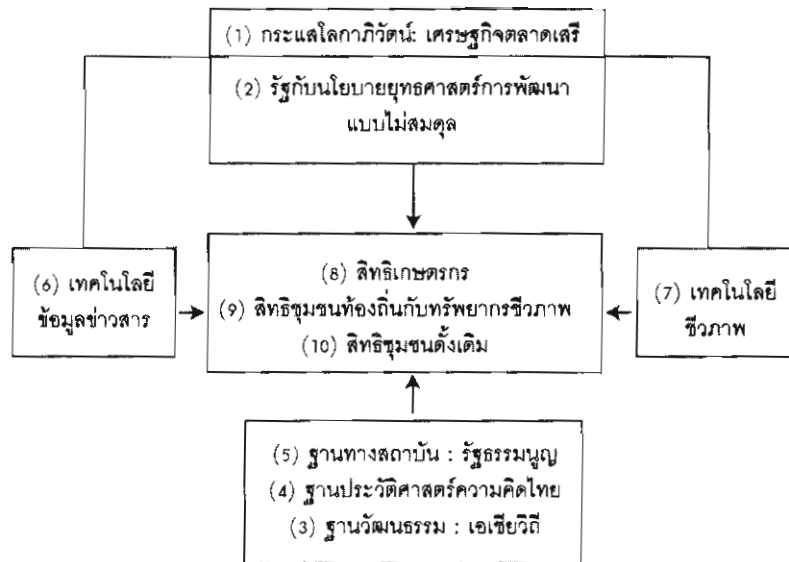
โดย นายวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ กับคณะ

- สิทธิชุมชนท้องถิ่นจากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์ปัจจุบัน : การศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางนโยบายสิทธิชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย

โดย ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.ชลธิรา สัตยาศรัย กับคณะ

โครงการวิจัยที่จำแนกแยกย่อยเหล่านี้ ทั้งหมดต่างมุ่งคิดค้น ตอบสนอง โจทย์วิจัยร่วมกันตามหลักการและวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น แม้ว่าต่างโครงการอาจจำเป็นต้องมีความแตกต่างหลากหลายออกไปบ้างก็ตาม ตามลักษณะธรรมชาติเฉพาะตัวของแต่ละประเด็นหัวข้อ ทั้งนี้ โดยมีศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริกกับคณะ ทำหน้าที่ประสานงานส่วนกลาง

จากการประชุมเสวนาหารือหลายครั้งในช่วงเตรียมการจัดทำข้อเสนอ ชุดโครงการวิจัยฯ คณะวิจัยเห็นพ้องต้องกันกำหนดโครงสร้างและกระบวนการดำเนินงานศึกษาวิจัยร่วมกันไว้ ให้สามารถประสานและเสริม ซึ่งพอจะจำลอง แสดงเป็นแผนภาพดังนี้-

แผนภาพนี้ ต้องการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันของทั้ง ๑ โครงการวิจัย กล่าวโดยย่อ โครงการหมายเลข (8) (9) และ (10) เป็นเรื่องของ คน กลุ่มชนและชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบสิทธิมนุษยชนโดยตรง จึงถือเป็นกลุ่มเป้าหมายและแกนกลางของชุดโครงการวิจัยฯ โดยรวม โครงการหมายเลข (1) และ (2) ทำหน้าที่ทำความเข้าใจถึงสมุฏฐานที่มาของปัญหาการล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับโลกและระดับภายในสังคมไทยเองซึ่งเกี่ยวโยงกัน ส่วนโครงการหมายเลข (6) และ (7) เป็นเรื่องของพัฒนาการทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะ

ทางด้านชีวภาพและเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร ซึ่งกำลังเป็นเครื่องมือสำคัญใน
เวทีการชั่งชั่งครอบครองอำนาจและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมืองในยุค
ปัจจุบันและอนาคต สุดท้าย โครงการหมายเลข (3) (4) และ (5) ก็จะทำให้
หน้าที่ทบทวนตรวจสอบ รวมทั้งประเมินถึงรากฐานภูมิปัญญาและเกณฑ์
คุณค่าสร้างสรรค์ อันมีมาในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสถาบันสังคม
การเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ซึ่งบรรจุเรื่องของสิทธิ
ชุมชน อันเป็นหลักการใหม่ที่ยังจะต้องทำความเข้าใจและพัฒนาอย่างเป็น
ระบบ และรูปธรรมกันไป

บทผนวกที่ 4

รายนามคณะวิจัย ชุดโครงการวิจัยสิทธิมนุษยชนไทย ในสถานการณ์สากล

• ส่วนประสานงานกลาง

ศ.เสน่ห์ จามริก	สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
น.ส.นฤมล นพรัตน์	สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
น.ส.วรินทรา ไกยรวงศ์	สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

• โครงการเศรษฐกิจเสรี การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และ ผลกระทบต่อสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในประเทศไทย

ดร.ศรีประภา เพชรหมี่ศรี	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
นายกมล กมลตระกูล	สภาสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา แห่งภูมิภาคเอเชีย
น.ส.วราภรณ์ แซ่มสนิท	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
น.ส.ทยณฐ์ ชวนไชยสิทธิ์	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

• โครงการนโยบายการพัฒนาของรัฐกับการละเมิดสิทธิชุมชน

ชนชนบท

ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง	คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
น.ส.ศยามล ไกยูรวงศ์	มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ
นายกฤษฎา บุญชัย	มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ
น.ส.พรพนา ก้วยเจริญ	มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ
น.ส.ศุภมาส ศีลารักษ์	มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ
น.ส.ไพเราะ สัจจันต์พริ้ม	โครงการฟื้นฟูที่ชุ่มน้ำป่าหามมูล
นายปิยะโชติ อินทรนิवास	นักวิจัยอิสระ
นายอลงกต ชูแก้ว	นักวิจัยอิสระ
นายอุสมาน หวังสนิ	นักวิจัยอิสระ

• โครงการเอเชียวิถีกับสิทธิมนุษยชนไทย บนรากฐานวัฒนธรรม

อ.วรศักดิ์ มหัทธโนบล	คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รศ.ฉลอง สุนทรวาณิชย์	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อ.ธาวิต สุขพานิช	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รศ.ดร.สมเกียรติ วันทะนะ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

• โครงการสิทธิมนุษยชนในประวัติศาสตร์ของสังคมไทย

ผศ.ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผศ.อดิสร หมวกพิมาย คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

• โครงการการปฏิรูปสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

ดร.วีระ สมบูรณ์ คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.ไชยันต์ ไชยพร คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อ.ศิริเพชร ทฤษฏินาวดี คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายทศพล แก้วประพันธ์ คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

น.ส.อัจฉรีย์ เทพประเสริฐวงศ์ คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

• **โครงการกฎหมายสิทธิมนุษยชนกับเทคโนโลยีชีวภาพ**

รศ.ดร.จักรกฤษณ์ ควรวจน์	สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ดร.สุวิชัย วรรณไกรโรจน์	คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ดร.ธนิศ ชั่งถาวร	ศูนย์พันธุวิศวกรรม และเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ
อ.วิชัย ศรีรัตน์	สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
อ.วิมาน เหล่าดุสิต	สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
นายบัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์	โครงการยุทธศาสตร์ นโยบายฐานทรัพยากร สำนักงานคณะกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
นายันทนะ อินทนนท์	ศาลฎีกาอากรกลาง

• **โครงการสิทธิเกษตรกรในประเทศไทย: กระบวนการเรียนรู้กับ**

ระบบเกษตรกรรม

นายเดชา ศิริภัทร	มูลนิธิข้าวขวัญ
น.ส.สมหญิง สุนทรวงษ์	นักวิจัยอิสระ
นายบำเพ็ญ เขียวหวาน	นักวิจัย
นายทวีศักดิ์ สุจริตน์	นักวิจัยสนาม ภาคใต้

นายจุลทัศน์ อูปฉา	นักวิจัยสนาม ภาคอีสาน
นายสถาพร สมศักดิ์	นักวิจัยสนาม ภาคเหนือ
นางจันทนา หงษา	นักวิจัยสนาม ภาคกลาง
นายอนุสรณ์ อุดมไธ	นักวิจัย ส่วนกลาง
น.ส.ทัศนีย์ วีระกันต์	เลขานุการโครงการฯ

• **โครงการสิทธิชุมชนและสิทธิเกษตรกรในทรัพยากรชีวภาพ และ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น**

นายวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ	เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย
อ.อาภา หวังเกียรติ	คณะวิศวกรรมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยรังสิต
นายธเนศ เปเรร่า	สำนักกฎหมายติลกี
อ.ฐิรุฒิ เสนาคำ	สำนักวิชาศิลปศาสตร์
	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
นางวรลักษณ์ ไชยทัพ	นักวิจัยสนาม
นายสุพัฒน์ กุมพิทักษ์	นักวิจัยสนาม
น.ส.นิรมล ยวนบุญ	เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย

• **โครงการสิทธิมนุษยชนท้องถิ่นจากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์
ปัจจุบัน: การศึกษาแสวงหาเพื่อแนวทางนโยบายสิทธิชุมชนท้องถิ่นใน
ประเทศไทย**

ศ.(พิเศษ)ดร.ชลธิชา ลัตยาวัฒนา	วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม
(ผู้ประสานงาน)	มหาวิทยาลัยรังสิต

โครงการย่อยที่ 1: โครงการสิทธิชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิมล้านนา: กรณีศึกษาชุมชน
ลัวะ - ลื้อ - ยวน ปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) ในจังหวัดน่าน เชียงราย และ
เชียงใหม่

อ.อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว	ภาควิชาประวัติศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
ศ.(พิเศษ)ดร.ชลธิชา สัตยาวัฒนา	โครงการไทยศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต
อ.ไพสิฐ พาณิชกุล	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.บุญชู ณ ป้อมเพชร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.สมบัติ คำบุญเรือง	สถาบันราชภัฏเชียงราย
ผศ.ลมูล จันทรหอม	สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

โครงการย่อยที่ 2: สิทธิชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาปัญหาสิทธิชุมชนท้องถิ่น
ชาวเขา

ดร.รัตนพร เศรษฐกุล	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพายัพ
นายพิริยะ ลิ้มกุล	สำนักงานกฎหมายสามพี่น้อง
นายอุทิศ ชำนิบรรณการ	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เมืองนอด

โครงการย่อยที่ 3: สิทธิชุมชนบ้านครัว กรุงเทพมหานคร: กรณีการสร้างทาง
ด่วนทับชุมชน

ศ.(พิเศษ)ดร.ชลธิชา สัตยาวัฒนา	วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต
-------------------------------	---

ผศ.นิรมล สุธรรมกิจ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อ.อำพร พัวประดิษฐ์	วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยรังสิต
ผศ.แสงอรุณ กนกพงษ์ชัย	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
อ.ชลาลัย กันมินทร์	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต
อ.อัญชลี แยมพยนต์	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
น.ส.สุลัดดา เจริญพร	สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิต
นายเรืองศักดิ์ ดำริห์เลิศ	คณะทำงานเฉพาะกิจ ชุมชนบ้านครัว
นายสาโรจน์ เพือกสาลี	คณะทำงานเฉพาะกิจ ชุมชนบ้านครัว
นายเอียรชัย อิศรเดช	คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต
น.ส.มณีนรัตน์ ประกัน	สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิต
น.ส.ขวัญอิสรา นิตรวณิชกุล	Boston University

โครงการย่อยที่ 4: สิทธิชุมชนมอญ: กรณีการสร้างท่อก๊าซที่มีผลกระทบต่อ
ชุมชนมอญพื้นเมืองและชุมชนมอญอพยพที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

อ.ปภัสนร เขียวปัญญา	โรงเรียนอัสสัมชัญพานิชยการ
อ.ประเสริฐ หลวงทิพย์	ชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพฯ
อ.บุษบา ประภาสพงศ์	กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

น.ส.ประภาศรี คำสอาด

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม

เพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล

นายสุนทร ศรีปานเงิน

สันนิบาตสามัคคีชนชาติมอญ

โครงการย่อยที่ 5: สิทธิชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาปัญหาสิทธิชุมชนท้องถิ่นภาค
อีสาน

ผศ.คณพล ไชยสินธุ์

สถาบันราชภัฏเลย

ผศ.ร่ำเพย ไชยสินธุ์

สถาบันราชภัฏเลย

ดร.บัญญัติ แก้วส่อง

นักวิชาการองค์กรเอกชน

นางพยุพพร นนทวิศรุต

สถาบันราชภัฏเลย

น.ส.ธีรดา นามไธ

นักวิชาการองค์กรเอกชน

โครงการย่อยที่ 6 : สิทธิชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาปัญหาสิทธิชุมชนท้องถิ่น
ภาคใต้

ดร.เลิศชาย ศิริชัย

สำนักวิชาศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

รศ.อุดม หนูทอง

สำนักวิชาศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

รศ.ดร.สืบพงษ์ ธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

อ.สมเจตนา มุณีโมไนย

โรงเรียนวิเชียรมาตุ

อ.นพดล กิตติกุล

โรงเรียนสตรีภูเก็ต

โครงการย่อยที่ 7: *Comparative Community Rights in Thailand and Southeast Asia*

Dr.Cholthira Satyawadhna	Dr.Yoko Hayami Mino
Oliver Raendchen	Jana Raendchen
Dr.Rattanaporn Sethakul	Matthew McDaniel
Sunthorn Sripanguen	Kwan-Isara Chatvanichkul

